

Obsah

Projekt „Kvalifikační kurz mobilní práce s mládeží v České republice“

Soňa Kotibová

Cíle a průběh projektu

Vznik této publikace je spojen s realizací kvalifikačního projektu Mobilní práce s mládeží pro pracovníky s dětmi a mládeží. V březnu 2006 přivítala Slezská diakonie v Českém Těšíně 17 českých sociálních pracovníků a pracovníků s mládeží a dva školitele z německé organizace ISMO. Školitelé představili během tří třídenních seminářů v České republice doposud inovativní koncept sociální práce s mládeží – Mobilní práci s mládeží.

Tento koncept se uplatní tam, kde klasické přístupy pomoci mládeži nedosáhnou na skupinu dětí a mládeže na ulici a řadí se mezi jeden z nejšířejí rozvinutých konceptů na světě.

Hlavním cílem semináře bylo zvýšit teoretické a praktické znalosti sociálních pracovníků a dalších pracovníků v oblasti práce s mládeží a dětmi.

Na pozadí složité a nebezpečné životní situace rizikových dětí a mládeže v České republice šlo v případě předkládaného kvalifikačního programu o využití znalostí a zkušeností modelu evropské sociální práce s mládeží za účelem rozvoje praxe pomoci dětem a mládeži v České republice.

Kvalifikačním projektem byly dosaženy následující cíle:

- Účastníci získali větší náhled na způsob chování těžce dosažitelných, vývojově a morálně narušených dětí a mládeže v jejich světě.
- Sociální pracovníci a pracovníci s mládeží byli seznámeni s vyhledávanými formami sociální práce a mohou tím podstatně posílit svoji efektivitu v oblasti přímé pomoci mládeži a dětem.
- Byli seznámeni s formami pomoci jednotlivcům a skupinové práce v prostředí ohrožených dětí a mládeže a získali náhled na oblast práce s komunitou.
- Spolupráce na úrovni místního komunitního plánování vedla při přípravě analýz městských částí k posílení kontaktů a spolupráce mezi organizacemi v oblasti pomoci mladým lidem a handicapovaným.
- Zástupci místních úřadů mládeže se učili spolupracovat s nevládními organizacemi a poznali přitom cenný přínos při společném řešení sociálních otázek.

Účastníkům byly představeny teoretické základy již několik let úspěšně prosazované praxe práce s dětmi a mládeží v sociálních obtížích podle konceptu mobilní práce ve formě přednášek, dramatických her a skupinové práce. V rámci projektu byly také zpracovány dvě analýzy městských částí, které se soustředily na dvě místní komunity v Karviné Ráji a Bohumíně Pudlově. V této praktické části se zřetelně potvrdily některé aspekty obtížné životní situace dětí a mladých lidí v obou městských částech: nedostatečné znalosti čtení a psaní, nápadné způsoby chování, kritické volnočasové aktivity, kriminalita a drogová závislost.

Tato publikace chce přispět k nalezení cest řešení těchto problémů. Ať je tedy pomáhajícím průvodcem sociálním pracovníkům a pracovníkům s mládeží a pro všechny, kteří s rizikovými dětmi a mládeží pracují.

Naše děti mají právo lépe trávit svůj volný čas a způsobem, který podporuje jejich zdravý vývoj, integraci do společnosti a zabraňuje preventivně jejich izolaci a vyloučení.

Ráda bych poděkovala všem, kteří přispěli svými referáty k sepsání této publikace, stejně jako těm, kteří budou mít odvahu a zájem změnit vlastní pracovní přístup cestou orientace pedagogických aktivit na děti, a současně spolu s nimi sledovat jejich životní potřeby – což je podstatným základním principem konceptu mobilní práce s mládeží.

Jana Adameová

Partneři projektu

Slezská diakonie

Slezská diakonie je křesťanskou neziskovou organizací, která začala své aktivity rozvíjet od roku 1991 na území Moravskoslezského kraje v České republice.

Její aktivity v oblasti poskytování sociálních služeb otevřely zcela nový svět pro lidi v nouzi, protože organizace přišla po změně politického režimu s nabídkou, která doposud nebyla zastoupena na sociálním trhu a zcela přesně odpovídá aktuálním potřebám.

V současnosti nabízí Slezská diakonie své služby v téměř 50 zařízeních pro osoby s handicapem, starší občany, lidi bez přístřeší, děti a mládež pocházející ze sociálně slabých rodin, oběti domácího násilí. Zařízení se nacházejí převážně v Moravskoslezském regionu, ale od roku 2006 jsou otevřeny zařízení také v Praze a Brně.

Přeshraniční spolupráce má velký význam, protože tvoří prostor pro vzájemnou výměnu znalostí a zkušeností, která může přispět k inovaci a vyšší kvalitě služeb všech partnerů.

Oddělení mezinárodní spolupráce sleduje tyto cíle:

- Příprava konceptů pro projekty, které podporují rámcové podmínky budoucího rozvoje služeb na regionální, národní a mezinárodní úrovni
- Tvorba sítě partnerských organizací vzhledem k programovým aktivitám, které podporují udržitelnost projektů. Programovými aktivitami jsou: Mezinárodní dobrovolnická služba, Děti a mládež na ulici, Mobilita pracovníků, Mezinárodní instituce celoživotního vzdělávání, Projekty kvality a inovace
- Aktivní účast a členství ve střešních organizacích, např. AVSO, EFSCW, SoCareNet, Eurodiacony atd.
- Podpora lobbyistických aktivit na národní a mezinárodní úrovni

V rámci programové aktivity „Děti a mládež na ulici“ byl realizován projekt Kvalifikační kurz mobilní práce s mládeží, který si stanovil za cíl kvalifikovat sociální pracovníky a pracovníky s mládeží. Projekt byl realizován společně s německou organizací ISMO a podpořen nadací Aktion Mensch.

Během první série seminářů byl kladen důraz na regionální aspekt za účelem vytvoření networku organizací rozdílných právních forem a sektorů. Identifikačním prvkem všech účastníků byla angažovanost pro práci s dětmi a mládeží ze znevýhodněného prostředí.

Koncept mobilní práce s mládeží se objevil v naší zemi jako nový fenomén, s nímž se účastníci velmi dobře sžili.

Vysoce motivovaná skupina účastníků zajistila úspěchy projektu, které mohou být označeny jako inovativní:

- vytvoření sítě spolupracovníků organizací rozdílných sektorů,
- zpracování analýzy městských částí,
- příprava návrhu na uvedení konceptu mobilní práce s mládeží do práce s ohroženými dětmi a mládeží v jednotlivých městech.

Koncepční práce, cenné znalosti a zkušenosti a osobní přátelství tvoří malé nitky záchranné sítě pro děti a mládež, které touží po lásce.

Věříme, že také tento projekt upevnil nitky a síť je dostatečně velká a pevná, aby ukryla ty, kteří jsou v nouzi.

Walther Specht

ISMO

Mezinárodní společnost pro mobilní práci s mládeží (ISMO) je sdružením, které bylo založeno 24. září 1992 ve Stuttgartu. Tehdy zakládajícím shromážděním formulovaný hlavní úkol sdružení, totiž podpora mobilní práce s mládeží, je základní činností rovněž i nového subjektu. Životní situace ohrožených dětí a mládeže (dětí a mládeže na ulici) v Německu, Evropě, zvláště pak ve východní Evropě, ale také na všech dalších kontinentech, vyžaduje dnes, stejně jako v minulosti, koncepty pomoci mladým lidem orientované přímo na ně samotné. Přístup práce, který se orientuje na jednotlivce, znamená koncept založený na dobrovolnosti a pocitu sounáležitosti se subjekty. Koncept vychází z daných sociálních situací mladých lidí a je také odborně prosazován. Dosavadní aktivity a zkušenosti dokládají v této oblasti relativně vysokou tvůrčí schopnost sdružení.

Od 17. října 1994 je sdružení členem diakonického díla Evangelické církve v Německu. V současnosti má 33 členů a spolupracuje s dalšími v poradenském orgánu „Evropské nadace pro děti na ulici na celém světě“ v Bruselu.

V roce 2006 byly ústředními aktivitami sdružení ISMO plánování, provedení a vyhodnocení 25 jednotlivých seminářů z 9 ISMO projektů ve střední, jihovýchodní a východní Evropě.

Toto prakticky znamená, že celkem 53 školitelů z ISMO se připravovalo na cestu do východní Evropy a tam spoluorganizovali 25 třídních kvalifikačních seminářů mobilní práce s mládeží. Společně

se zahraničními kolegy byly jednotlivé programy seminářů obohaceny specifickými zvláštnostmi dané země, modifikovány a předány zhruba 270 účastníkům z 9 různých zemí. Jednalo se o 3 ruská města - Moskvu, Smolensk a St. Petersburg, Tallin v Estonsku a Český Těšín v České republice, Bratislavu na Slovensku, Budapešť v Maďarsku, Sofii v Bulharsku a Tbilisi v Gruzii. Všechny spolupracující partnerské organizace jsou nevládními organizacemi. Ve 4 případech byly zastoupeny diakonické organizace. Ale také zástupci ortodoxních církví a další spolupracovali s organizací ISMO.

K aktuální situaci v České republice

Judita Kachlová

Právní a sociálněpolitické právní podmínky

Oblast sociálně-právní ochrany dětí je upravena zejména zákonem č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Zákon o SPO). Jedná se o stěžejní právní předpis v této oblasti, který jasně vymezuje také práva a povinnosti sociálních pracovníků. Do oblasti sociálně-právní ochrany dětí zasahují i další právní předpisy, jako např. zákon o rodině, zákon o státní sociální podpoře, zákony o životním minimu a sociální potřebnosti, občanský zákoník a samozřejmě trestně právní předpisy. Jedná se o trestní zákon a trestní řád a o zákon o soudnictví ve věcech mládeže č.218/2003 Sb. Zákon o státní sociální podpoře, zákony o životním minimu a sociální potřebnosti pak upravují oblast finanční podpory občanům naší země, tedy i rodinám s dětmi.

Podle § 2 se poskytuje dětem, tedy nezletilým osobám ve věku do 18 let, které mají na území České republiky trvalý pobyt, dětem - cizincům, které mají na území republiky povolen trvalý pobyt nebo jsou hlášeny k pobytu na území republiky nejméně 90 dnů, podaly návrh na udělení azylu nebo jsou oprávněny zde trvale pobývat. SPO se v omezeném

rozsahu (§§ 37, 42 Zákona o SPO) poskytuje také dětem cizincům, jejichž pobyt na území republiky není nijak upraven.

Je-li splněna podmínka podle § 2, pak § 6 blíže specifikuje, kterým skupinám dětí je sociálně-právní ochrana zejména poskytována. Důležité je ovšem slovíčko zejména. To totiž znamená, že sociálně-právní ochrana musí být poskytnuta nejen dětem vyjmenovaným v tomto paragrafu, ale všem dětem, je-li to zapotřebí.

Zákon dále řeší, kdo je oprávněn sociálně-právní ochranu poskytovat. Jsou to jednak orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen orgány SPO), jimiž jsou obecní úřady a krajské úřady. Výkon sociálně-právní ochrany je výkonem státní správy. Obecní a krajské úřady vykonávají sociálně-právní ochranu v tzv. přenesené působnosti, což znamená, že na ně byl výkon státní správy přenesen, přestože se nejedná o státní úřady. Dále pak jsou to ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, který se zabývá řešením případů s mezinárodním prvkem (např. vymáhání výživného z ciziny). Kromě orgánů SPO zabezpečují výkon sociálně-právní ochrany obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a tzv. pověřené osoby. Pověřené osoby jsou fyzické či právnické osoby, které byly pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí, obvykle se jedná o nestátní neziskové organizace (dále jen NGO).

Klientem sociálně-právní ochrany dětí není pouze dítě, nýbrž celá rodina. Zákon o SPO říká, že jak děti samotné, tak jejich rodiče mají právo obrátit se na orgán SPO a další státní orgány (např. policie), příp. pověřené osoby, kterým přísluší ochrana práv a oprávněných zájmů dětí, s žádostí o pomoc (§§ 8, 9 Zákona o SPO).

Pokud jde o právo obrátit se na sociální pracovníky s žádostí o pomoc, není nijak řešeno, v jakých situacích je možné tak učinit. Každý má právo se na sociální pracovníky obrátit a ti jsou povinni se mu věnovat a pokud se nejedná o klienta, s nímž má pracovat oslovený sociální pracovník, pak je jeho povinností poskytnout mu informace o tom, kam se má obrátit a kdo je kompetentní se jeho situací zabývat.

V situaci, kdy se klienti obrátí na sociálního pracovníka orgánu SPO, jemuž přísluší zabývat se danou problematikou, mohou očekávat pečlivé posouzení situace, dále pak nabídku řešení a pomoci, která s jejich situací souvisí. Povinností sociálních pracovníků je poskytovat úplné informace o službách a dávkách sociální péče, které je možné využít. Zároveň poskytují i právní poradenství. Sociální pracovník samozřejmě není expertem na všechny otázky a problémy, ale je tím, kdo může a má zprostředkovat kontakt s těmi, kteří experty jsou.

Před institucionálním řešením problémů je upřednostňována práce s rodinou a dítětem za využití sociálních služeb poskytovaných nejen obcemi, ale také neziskových organizací (NO). Úloha NO v sociálně-právní ochraně dětí a v poskytování sociálních služeb obecně je velmi významná. Stát ani obce nejsou schopny zajistit všechny služby, které klienti potřebují. Právě zde je velký prostor pro NO, které tuto škálu doplňují a konkrétně v sociálně-právní ochraně mohou v některých ohledech i suplovat práci orgánu SPO.

Př. Je-li nutné intenzivně pracovat s rodinou a zajišťovat např. doučování dětí a doprovodnou sociální práci, není možné, aby sociální pracovníce orgánu SPO při množství případů, které řeší, do rodiny denně docházely a zvýšené potřeby rodiny saturovaly. Mohou ovšem využít služeb NO.

Takže v takovémto případě po dohodě s klientem je možné, aby do rodiny pravidelně docházela sociální asistentka Fondu ohrožených dětí a doučování zajišťovala např. Slezská Diakonie. S těmito pracovníky je sociální pracovníce v kontaktu a samozřejmostí je pravidelné předávání informací.

To jistě neznamená, že sociální pracovníce orgánu SPO s rodinou přestává pracovat. Pracuje s ní dále, dochází do rodiny na šetření, zastupuje dítě u soudu, vyjadřuje se k žádostem o přiznání sociálních dávek apod. Při tom ovšem spolupracuje s příslušnými NO v zájmu svých klientů.

Finanční pomoc pro děti a jejich rodiny je poskytována jak státem, tak obcemi, a to podle příslušných právních předpisů. Státními dávkami jsou dávky státní sociální podpory, jejich vyplácení upravuje zákon o státní sociální podpoře. Jedná se jednak o dávky, které nejsou závislé na příjmu rodiny, jsou tedy určeny všem rodinám s dětmi. Jsou to tyto dávky: porodné, rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče – odměna pěstouna a příspěvek na dítě v pěstounské péči. Další dávky už závisí na příjmu rodiny. Jedná se o přídavek na děti, sociální příplatek a příspěvek na bydlení. Kromě státních dávek mohou rodiny s dětmi požádat o dávky sociální péče, které jsou vypláceny obecními úřady. Vyplácení dávek sociální péče se řídí zákonem č. 463/1991 Sb., O životním minimu, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 482/1991 Sb., O sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů a vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí č. 182/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Dávky sociální péče mohou být buď opakované nebo jednorázové. Opakované sociální dávky – zde se jedná o dokrývání příjmů rodiny do životního minima za splnění podmínky sociální potřebnosti. Ne každý občan, jehož příjem nedosahuje výše životního minima, je sociálně potřebný. Za sociálně potřebného se považuje ten, jehož příjem nedosahuje životního minima a nemůže si tento příjem zvýšit vlastním přičiněním vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů. Tyto dávky jsou obligatorní, za splnění zákonných podmínek tedy musejí být přiznány. Další ze zákonných podmínek kromě sociální potřebnosti je to, že občan uplatnil nárok na veškeré státní dávky, které by mu mohly příslušet (dávky státní sociální podpory, výživné, důchod apod.).

Jednorázové sociální dávky – nejsou závislé na příjmu rodiny, není na ně zákonný nárok. Záleží na zvážení toho, kdo dávku vyplácí. Jsou vypláceny např. na nákup školních potřeb pro děti, na zaplacení školy v přírodě, na otop, na nákup pračky apod. Vždy je důležité posouzení sociálního pracovníka a také praxe v poskytování těchto dávek není na všech obecních úřadech stejná. Je ale možné říci, že k příjmu rodiny se přihlíží. Je možné předpokládat, že má-li rodina s jedním dítětem

měsíční příjem 25.000,- Kč měsíčně, nebude její žádosti o jednorázovou dávku sociální péče vyhověno.

Dávky sociální péče je možné vyplácet nejen ve formě peněžní, zákon umožňuje i poskytovat dávky tzv. věcnou formou. Je-li dávka určena na výživu dětí a sociální pracovníci vědí, že rodiče již v polovině měsíce nemají finanční prostředky, protože je otec prohraje na automatech, pak je neúčelné poskytnout rodině peníze, ale je možné dát poukázky na nákup potravin, ošacení apod. Případně se sociální pracovník dohodne s klientem, že úřad bude z dávky platit nájem bytu apod.

Nyní zmíníme ještě jedno důležité téma, a tím jsou právní podmínky dětí, které pobývají odděleně od svých rodin.

Jsou-li děti, které utekly z domova, zadrženy policií, pak se zjišťuje, zda je na policii nahlášeno, že jsou děti pohřešovány a ve všech případech policisté kontaktují orgán sociálně-právní ochrany dětí. Sociální pracovník pak hovoří jak s dítětem, tak s jeho rodiči a podle jejich sdělení volí další postup. Pokud se dítě chce vrátit domů a rodiče jsou schopni a ochotni si dítě převzít, je dítě předáno rodičům a sociální pracovník orgánu SPO s rodinou dále pracuje. Pokud však dojde k tomu, že se dítě domů odmítá vrátit, případně se domů vrátit nemůže (rodiče odmítají dítě převzít, nejsou k sehnání apod.), pak existují dvě možnosti, jak situaci řešit.

První, a pro dítě méně bolestná možnost, je jeho umístění do některého ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – do azylu. Důležitý je souhlas rodičů s umístěním dítěte, protože zde není žádné soudní rozhodnutí a pokud by se rodiče rozhodli, že si dítě vyzvednou i proti jeho vůli, azylové zařízení nemá možnost jim v tom zabránit. Dojde-li k takové situaci, je nezbytné okamžitě kontaktovat orgán SPO, aby situaci řešil na místě. Je-li dítě zabezpečeno takovýmto způsobem, pak je možné hledat jiné osoby (příbuzné, známé rodiny apod.), do jejichž péče by bylo možné dítě svěřit. Nenajde-li se nikdo takový, pak je nutné situaci řešit podáním návrhu na nařízení ústavní výchovy k soudu.

Druhým způsobem řešení je soudní cesta. Nelze-li dítě umístit do azylu nebo víme-li již v danou chvíli, že se nenajde žádná osoba, která by péči o dítě převzala místo rodičů, kteří se starat nemohou, pak je povinností orgánu SPO podat soudu návrh na nařízení předběžného opatření,

ve kterém bude dítě umístěno do ústavní výchovy. Usnesení o předběžném opatření má omezenou platnost. Platí do doby, než je rozhodnuto ve věci samé, příp. po dobu 3 měsíců (u předběžného opatření dle § 76a občanského soudního řádu). Pominou-li důvody, pro něž bylo vydáno, je možné podat soudu návrh na jeho zrušení. Otázka předběžných opatření je složitější, existují předběžná opatření podle §§ 74, 76a, 102 občanského soudního řádu.

Jakým způsobem je upravena povinnost mlčenlivosti u sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí?

Sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí je povinen zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, s nimiž se seznámil při výkonu sociálně-právní ochrany dětí nebo v souvislosti s ním, a to i po skončení pracovního poměru, pokud Zákon o SPO nestanoví jinak (§57, odst. 1/2 Zákona o SPO). Zákon říká, kdy a v jakém rozsahu může orgán sociálně-právní ochrany dětí poskytovat informace druhým institucím. Povinnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí při poskytování údajů jsou upraveny v § 51 Zákona o SPO. Zde je jasně uvedeno, že údaje ze spisové dokumentace jsou poskytovány pouze na žádost a v rozsahu odpovídajícím potřebám řízení před orgány, které o poskytnutí údajů žádají. Jedná se o soudy, správní orgány, orgány činné v trestním řízení a orgány sociálního zabezpečení a orgány státní sociální podpory.

Jak se slučuje povinnost oznamovací a povinnost svědčit s postavením sociálního pracovníka jako poskytovatele pomoci a poradenství, pro jehož kvalitní práci je zcela nezbytné vytvořit vztah s klientem založený na vzájemné důvěře?

Základním předpokladem pro to, aby klient dokázal přijmout to, že sdělení sociálnímu pracovníkovi jsou důvěrná, ovšem v některých případech může a dokonce musí být tato mlčenlivost prolomena, je upřímnost a respekt ze strany sociálního pracovníka. Klient musí cítit, že je pro mne rovnocenným partnerem, který má právo rozhodovat o svém životě. Sociální pracovník je ten, který mu může být nápomocen, ovšem konečné rozhodnutí, jak se svým životem naloží, je na klientovi. Klient musí být pravdivě informován o tom, že jsou situace, kdy sociální pracovník musí činit věci, které se mu nebudou líbit,

dokonce je může vnímat jako namířené proti svým zájmům. V případě, že mi klient chce sdělit informace o trestném činu, na který se vztahuje oznamovací povinnost, musím mu otevřeně říci, že pokud mi tyto informace skutečně sdělí, já budu informovat orgány činné v trestním řízení. V tomto případě je na rozhodnutí klienta, zda bude pokračovat či nikoli. Je to situace velice obtížná a jde o silný etický konflikt, se kterým se musí sociální pracovník vyrovnat. Ale sociální pracovníci stejně jako všichni občané této země musí respektovat právní předpisy a vstupují-li do sociální práce, pak musím být připraven na to, že má profese je obtížná a vyžaduje silnou zralou osobnost, která se dokáže vypořádat i s takovými náročnými situacemi, jako je konflikt mezi povinností danou zákonem a povinností hájit zájem klienta.

Sociální práce je intelektuální činnost, k níž je třeba přistupovat tvořivě, hledat nová řešení a nespokojit se se zaběhnutými způsoby řešení. Každý klient, každá sociální situace musí být posuzována individuálně. Je třeba mít na zřeteli, že přestože se musíme pohybovat v rámci mantinelů, daných právními předpisy, je možné hledat a nacházet řešení, která našim klientům odpovídají nejlépe. A je třeba se smířit s tím, že někdy takové řešení prostě nenajdeme. Závěrem stojí ještě za zmínku, že nejlepší zájem a blaho dítě jsou základním principem ochrany dětí a všechny kroky sociálního pracovníka musí odpovídat tomuto základnímu principu.

Daniel Ciešlar

Cílové skupiny a jejich životní situace

Období dětství – fáze vývoje a změn

Období dětství je charakteristické tím, že v průběhu jeho naplňování se dítě teprve učí a získává nové zkušenosti. Poznává a případně si osvojuje názory, postoje a informace, které v období dospělosti jsou samozřejmým předpokladem k tomu, aby jedinec ve společnosti byl schopen o sobě rozhodovat a svobodně jednat. V období dětství má člověk právo na omyl, na druhý i další pokus. V období dětství má

člověk právo i povinnost mít vedle sebe rodiče, vychovatele, učitele, sociálního pracovníka, kteří mají vytvářet takové podmínky, aby se učení a zrání dítěte nedostalo do „slepé uličky“, aby nové a nové omyly a pokusy nezůstaly bez reflexe.

Kdykoli se dítě ocitne v situaci, že se svými problémy zůstává samo, ocitá se v obtížné životní situaci, která zpravidla mívá další sociální důsledky.

Definice cílové skupiny

Pojem ohrožená mládež se v dnešní době již tolik nepoužívá. Od 90. let se toto pojmenování nahrazuje výstižnějším a méně stigmatizujícím pojmem „dětí a mládež ve zvlášt' obtížných situacích“. Jinde se taktéž můžeme setkat s pojmem riziková mládež, či mládež s rizikovým chováním (zejména anglická terminologie „child at risk“). Je žádoucí si uvědomit, že dítě i dospívající je ve fázi rychlého rozvoje, zrání a změn. Z tohoto důvodu je nepřesné definovat a stigmatizovat (nálepkovat) cílovou skupinu zjednodušeně jako např. *riziková, ohrožená, neorganizovaná* atd. Daleko důležitější jsou konkrétní situace, ve kterých se nacházejí a postoje a chování, které v dané situaci zaujímají.

Cílovou skupinu práce s mládeží v praxi české společnosti pak můžeme podrobněji rozčlenit v závislosti na životních podmínkách jimž jsou vystaveni do následujících segmentů¹:

1) Děti a mládež s výchovnými a vývojovými problémy - děti ohrožené trávením převážně většiny volného času na ulici, neorganizovaná mládež, děti hledající náplň volného času, mládež v období pubescence, děti s problémy v rodině, ve škole nebo ve svém okolí – této cílové skupině odpovídá např. nabídka nízkoprahových zařízení, středisek volného času, poradenských a diagnostických center apod.

¹ Segmenty podle dělení Nadace na rozvoj občanské společnosti

2) Děti a mládež s **životem mimo vlastní rodinu** – děti a mladí lidé žijící v náhradní rodině nebo v ústavním zařízení, děti, které jsou trvale bez původní nebo vlastní rodiny - o tuto cílovou skupinu se starají např. zařízení pro výkon pěstounské péče - např. SOS dětské vesničky, soukromý dětský domov apod.

3) Děti a mládež ohrožené **týráním, zneužíváním a zanedbáváním** - děti se zkušeností násilí v rodině, děti sexuálně zneužívané, děti sociálně zanedbávané, děti z dysfunkčních rodin - do této kategorie patří např. práce typu azylového zařízení, terapeutických středisek, krizových center apod.

4) **Děti a mládež s tělesným, duševním nebo smyslovým postižením** - tato skupina nachází nabídku aktivit v denních centrech, stacionářích, speciálních školních zařízeních pro děti s postižením, s respitní péčí, dopravou dětí s postižením apod.

5) Děti a mládež s **drogovou či jinou závislostí** - adolescentní mládež, experimentující mladí lidé (s drogou či alkoholem), děti závislých rodičů, děti závislé – s touto cílovou skupinou pracují preventivní programy, terapie v rámci protidrogových zařízení, K-center, terapeutických programů apod.

6) Děti a mládež s **jinými nepříznivými životními podmínkami** - děti uprchlíků, děti žijící dlouhodobě v izolovaném prostředí, děti a mládež ze sociálně vyloučených obytných lokalit, děti zasažené živelnou nebo humanitární katastrofou apod. Pro tuto skupinu působí v České republice uprchlická centra, komunitní střediska v sociálně potřebných lokalitách apod.

Typická cílová skupina nízkoprahových programů (Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež - NZDM, Terénní sociální práce s dětmi a mládeží – SW)

Cílová skupina nízkoprahových programů je vzhledem ke svému nízkoprahovému charakteru značně široká. Děti a dospívající jsou

v nízkoprahových programech vnímání odděleně, s vědomím jiných psychosociálních potřeb těchto skupin. Ústředním tématem je však proces samotného dospívání, a to jak v podobě přípravy ke zdárnému řešení budoucích problémů souvisejících s jejich vývojem (nízkoprahové programy pro děti), tak v podobě doprovázení a podpory mladých lidí při zvládnutí samotného průběhu dospívání (nízkoprahové programy zaměřené na mládež).

Při práci s touto cílovou skupinou pracovníci musí dobře znát vývojové úkoly a převládající vývojové problémy oné cílové skupiny, se kterými se adolescent zpravidla setkává.

Vývojové úkoly adolescence podle Macka

(Macek Petr, Adolescence, Portál, Praha 2003)

- a) přijetí vlastního těla včetně pohlavní zralosti a pohlavních změn
- b) kognitivní komplexita, flexibilita a abstraktní myšlení - schopnost aplikovat intelektový potenciál v běžné každodenní zkušenosti
- c) uplatnění emocionálního a kognitivního potenciálu ve vrstevnických vztazích, schopnost vytvářet a udržovat vztahy s vrstevníky obojího pohlaví
- d) získání představy o ekonomické nezávislosti a směřování k určitým jistotám, které s ní souvisejí - k volbě povolání, k získávání základní profesní kvalifikace, k vyjasnění představ o budoucí profesi
- e) získání zkušenosti v erotickém vztahu, získání zkušenosti pro partnerský a rodinný život
- f) rozvoj intelektu, emocionality a interpersonálních dovedností zaměřených ke komunitě a společnosti - získání kompetence pro sociální zodpovědné chování
- g) představa o budoucích prioritách v dospělosti - důležitých osobních cílech a stylu života
- h) ujasnění hierarchie hodnot, reflexe a stabilizace vlastního vztahu ke světu a k životu (světový názor)

Období adolescence je hraničním obdobím dětských a dospělých sociálních rolí a potřeb. I pohled pracovníků, či společnosti směrem k dospívajícím může balancovat mezi zdětinštěním (zneschopněním,

hyperprotektivitou) anebo plným osamostatněním se a zplnomocněním. Vyhrocení obou těchto přístupů vede k nepochopení a nezdaru při práci s dospívajícími.

Jak je již uvedeno výše, uživatelé nízkoprahových sociálních služeb pro děti a mládež procházejí důležitým a náročným vývojovým obdobím. Členové cílových skupin těchto programů se navíc mohou ocitnout v obtížných životních situacích (body a, b, c dle Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, Česká asociace streetwork, 2005.):

- a) konfliktní společenské situace – drobná kriminalita, zneužívání návykových látek, užívání násilí, diskriminace, záškoláctví, patologické lhaní,
- b) obtížné životní události – špatný prospěch ve škole, narušení partnerského vztahu, narušení vrstevnické skupiny – party, krize v osobním životě apod.,
- c) omezující životní podmínky – špatné bytové a hygienické podmínky, nezaměstnanost vlastní nebo rodičů, patologické hráčství, či zneužívání alkoholu a drog v rodině, život v sociálně vyloučené lokalitě, zdravotní handicap,
- d) ostatní - vyhraněný životní styl těžko akceptovaný většinou společností - ideologické skupiny, gangy, extrémistické subkultury.

Příčiny obtížných a ohrožujících životních situací dětí a dospívajících

Vznik a průběh obtížných a ohrožujících životních situací dospívajících může být zapříčiněn několika faktory:

- a) temperament a soubor charakterových vlastností
- b) normy vrstevnických skupin
- c) vliv výchovy rodiny, či komunity
- d) prožitková prázdnota ústící v drogové experimenty, či riskantní adrenalinové aktivity
- e) rituály subkultur
- f) obtížné zvládnání vývojových úkolů adolescence

„Obtížná životní situace“ není izolovaným jevem, ale komplexem vlivu okolí, chování a reálných postojů dospívajícího (chování a postoje jedince mohou být díky konformnímu myšlení uvnitř skupiny značně protichůdné). Pro pracovníka je podstatné znát i běžný život a potřeby dospívajícího v celku, nikoli pouze danou obtížnou situaci, ve které se dospívající nachází.

Postavení dospívajících v české společnosti (S. Kotibová)

V České republice se společenský vývoj ve 20. století (na základě socialistické minulosti a společenského převratu 1989/1990) lišil od vývoje západních zemí, což dospělým i mladým lidem ztěžovalo morální orientaci i rozvíjení občanských ctností. Česká republika prochází transformací svých institucí, avšak stále ještě „vleče“ s sebou z minula staré struktury v nejširším slova smyslu – lidi vychované a vzdělané za starého režimu, staré vzorce vztahových konvencí a pravidel, staré sítě neformálně spolupracujících lidí procházející napříč novými společenskými strukturami, staré preference hodnot, staré modely životního stylu. Proto jsou dnes inovativní metody a přístupy v zájmu společnosti a jejich organizací, a tedy také v oblasti práce s mládeží.

Postavení dětí a dospívajících ve společenském životě, životní situaci dětí a mládeže a postoje vlády k této problematice hodnotí Zpráva o vývoji dětských práv v České republice každé tři roky (poslední zpráva je z roku 2005).

Česká republika je zavázána dodržováním dětských práv. Zpráva vypovídá o možnostech vzdělání dětí a dospívajících. Vzdělání je bezplatné a povinné pro děti do věku 15 let po dobu 9 let. Podle zprávy výboru UNICEF nastoupilo povinnou školní docházku za sledované období 2000 až 2004 v průměru 90 procent dětí. Většina dětí dále pokračuje studiem na středních školách. O studiu dětí romského původu nejsou vedeny statistiky, ale praxe ukazuje, že většina z nich absolvovala pouze základní vzdělání a často jej má neukončené. Chybí zde motivace pokračovat ve vzdělání.

Zpráva zmiňuje ještě další problémy, jakými jsou sexuální zneužívání a obchody s dětmi. Násilí v rodinách, sexuální zneužívání a další formy zneužívání etnických minorit jsou v České republice zakázány. Podle zprávy představuje právě zneužívání dětí jeden z častých problémů. Podle odhadů neziskových organizací zemřelo přibližně 50 dětí v roce 2004 v důsledku domácího násilí.

Nová zpráva bude zveřejněna v roce 2008. Dá se očekávat dosažení pozitivních aspektů, neboť vláda přiřazuje významnou prioritu problematice dětí a dospívajících v obtížných životních situacích.

Literatura

Macek Petr, Adolescence, Portál, Praha 2003

Zpráva OSN o vývoji dětských práv, 2005

Terminologie nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, Česká asociace Street work, 2005

Světová deklarace o přežití, rozvoji a ochraně dětí, www.amnesty.cz, New York, 1990

Ilona Šniegoňová

Finanční koncepty politiky mládeže v České republice

Tato kapitola pojednává o základních finančních prostředcích na podporu projektů, jejichž cílovou skupinou jsou děti a dospívající v obzvláště obtížných situacích. Dále bude nastíněn proces podávání žádostí.

Všeobecně můžeme hovořit o třech způsobech finanční podpory: státních, komunálních a soukromých prostředcích.

Základní finanční prostředky na podporu neziskových organizací

Neziskové organizace mají dvě možnosti, odkud mohou čerpat finanční prostředky. Mohou využívat pro své aktivity buď domácí nebo zahraniční zdroje.

K domácím zdrojům patří následující finanční zdroje – veřejné a soukromé:

- a) Veřejné prostředky
 - ministerstva a zprostředkovaně krajské úřady
 - samospráva (obce, města, kraje)

Veřejné prostředky pocházejí z veřejného rozpočtu. Samospráva získává prostředky z vlastních zdrojů nebo z jiných zdrojů, jako např. meziodvětvové fondy. Jmenujme např. protidrogovou komisi, která zasahuje do mnoha resortů.

- b) Soukromé (nestání prostředky) prostředky
 - Nadace a fondy
 - Firmy (filantropie², sponzorství) a soukromí dárci (sbírky)

Zahraniční prostředky můžeme dělit na:

- a) Vládní prostředky
 - Evropská unie (Strukturální fondy)
 - Velvyslanectví v jednotlivých zemích
- b) Nevládní prostředky
 - Zahraniční nadace

Výzkum filantropického prostředí Moravskoslezského kraje České republiky

V Moravskoslezském kraji proběhl výzkum filantropického prostředí v letech 2004 a 2005. Tento výzkum realizovala organizace Reskond & Co. Zadavatelem tohoto průzkumu bylo občanské sdružení Vita. Celkový počet dotázaných dosáhl počtu 703. Do výzkumu bylo zapojeno 100 dotazovaných z neziskových organizací.

V Boxu č. 1 můžete vidět několik otázek s výsledky tohoto výzkumu, které se věnují finančním konceptům.

² **Filantropie** je láska k člověku. Je komplexem činností a chování, které vedou k vědomé podpoře druhých osob.

Box č.1

Co si myslíte, kolik oslovených organizací se procentuelně věnuje práci s mládeží v Moravskoslezském kraji? Co si myslíte, co je nejčastějším peněžním zdrojem v rámci příjmové struktury oslovených organizací – vlastní prostředky, sbírky nebo dotace?

Výsledky: 51 % oslovených neziskových organizací pracuje s dětmi a mládeží. Nejčastěji jsou využívány sbírky firem a občanů.

Výzkum přinesl níže uvedené výsledky. V Moravskoslezském kraji se neziskové organizace věnují nejvíce těmto oblastem:

- 51% organizací se věnují práci s mládeží,
- 47% organizací se věnuje péči o zdraví a sociálním službám,
- 16 % organizací se zabývá vzděláním a výzkumem,
- 15 % organizací se zabývá kulturou, ochranou památek a uměním,
- 15 % organizací se věnuje ekologii,
- 15 % organizací se věnuje rekreaci a sportu.

Co se týká územního rozsahu oslovených organizací, 78 % organizací soustřeďuje svoje služby v Moravskoslezském kraji; 17 % organizací působí na národní úrovni a 8 % na mezinárodní.

Příjmová struktura oslovených organizací vypadá následovně:

- 63 % organizací využívá zdroje z vlastní činnosti,
- 56 % organizací získává prostředky formou darů

- z podnikatelského sektoru,
- 55 % organizací získává prostředky z veřejného rozpočtu České republiky,
 - 45 % organizací využívá dotace
 - 40 % organizací využívá darů občanů
 - 11 % organizací má příjmy z rozpočtu Evropské unie.

Možnosti dotací a grantů, které podporují práci s mládeží

Základní klasifikace

- a) Státní prostředky
 - Ministerstvo školství
 - Česká Národní agentura YOUTH
 - Krajské úřady
- b) Komunální prostředky
 - Krajské úřady
 - Města
- c) Soukromé prostředky
 - Nadace Make a Connection
 - Nadace Vodafone
 - Nadace Eurotel
 - Nadace Via
 - další

Česká národní agentura YOUTH (www.youth.cz)

Česká Národní agentura je organizační jednotkou Institutu dětí a mládeže při Ministerstvu školství České republiky. Program je určen pro:

- všechny mladé lidi ve věku 15 – 25 let, kteří jsou organizovaní nebo neorganizovaní,
- pracovníky s mládeží, koordinátory projektu, metodické poradce,
- organizace, které se zabývají mladými lidmi,

- instituce, které jsou zaměřeny na celoživotní vzdělávání,
- další neziskové organizace, sdružení a subjekty.

Hlavní cíle programu leží v nových znalostech, zkušenostech, schopnostech a zvýšené kvalifikaci. Program se snaží dále o integraci společnosti, rozvoj iniciativ, překonání bariér ve vzdělání a překonání předsudků vůči různým rozdílům.

Program Mládež v akci (YOUTH in Action program) nabízí pro časové období od roku 2007 níže uvedené akce:

Akce 1 – Mládež pro Evropu

Tento program se zaciluje na výměnu mládeže, iniciativy mládeže a demokracii podporující projekty.

Akce 2 – Evropská dobrovolnická služba

Program umožňuje odeslání a přijetí mládeže pro dobrovolnické projekty.

Akce 3 – Mládež ve světě

Program podporuje projekty se sousedními zeměmi v rámci Evropské unie a s ostatními partnerskými zeměmi na světě.

Akce 4 – Systémy podpory mládeže

Program nabízí školení, semináře, výměnu zkušeností, které jsou určeny pro mládež a také pro pracovníky s mládeží.

Akce 5 – Podpora evropské spolupráce v oblasti mládeže

V tomto programu jde o podporu strukturovaného dialogu mezi mladými lidmi a politiky a podporu spolupráce mezinárodních organizací.

Programy státní podpory pro děti a práci s mládeží pro časové období 2007 - 2010

Vyhlašovatelem programu je ministerstvo školství České republiky.

Program se zaměřuje na systematickou a cílevědomou podporu trvalých, co možná nejširších nabídek smysluplného využití volného času dětmi a mladými lidmi. Program podporuje:

- vytváření nabídky volnočasových aktivit a dalších vybraných aktivit v rámci jednotlivých neziskových organizací,
- vytváření nabídky volnočasových aktivit a cílených aktivit neziskových organizací pro děti a mládež,
- významné mezinárodní a celostátní akce (příp. přesregionální) s cílovou skupinou dětí a mládeže,
- výchovu a vzdělání dobrovolnických pracovníků s dětmi a mládeží,
- rozvoj dobrovolnosti a dobrovolnické práce s dětmi a mládeží,
- výchovu dětí a mládeže v dalších definovaných oborech, především k participaci, vzájemné toleranci a porozumění,
- rozvoj mobility, mezinárodní spolupráce dětí a mládeže a výchovu k evropskému vědomí,
- vytvoření podmínek, možností a rozvoje získání informací pro potřeby dětí a mládeže
- rozvoj materiálně technické základny neziskových organizací pro mimoškolní volnočasové aktivity dětí a mládeže.

Program je určený pro nestátní neziskové organizace, které zakotvily ve svém statutu práci s mládeží.

Nadace a fondy, které podporují práci s dětmi a mládeží

- Nadace mezinárodní potřeby www.incz.info
- Make a Connection www.nros.cz
- Nadace Vodafone
www.vodafone.cz/gen_consumer/about/foundation
- Nadace Eurotel
<http://www.nadace-eurotel.cz/jnp/cz/home/index.html>
- Nadace Via www.nadacevia.cz

Nadace mezinárodní potřeby

Program je určen pro nestátní neziskové organizace (občanské sdružení, organizace bez zisku, církevní právnické osoby), církve soukromé osoby. Program klade za cíl primární prevenci rizikového chování dětí, dále výzev a pomoc při hledání hlubších životních hodnot. Součástí programu je také otevřená nabídka hodnot evangelia. Program podporuje projekty, které jsou v souladu s posláním šíření hodnot evangelia. Dále pak projekty, které rozvíjejí práci s mládeží mimo církve, především formou přednáškových aktivit na školách a organizování volnočasových aktivit.

Koncepce mobilní práce s mládeží

Walther Specht

Mobilní práce s mládeží v Evropě

Výchozí situace: děti na ulici – mládež na ulici

Děti na ulici jsou dnes v téměř všech regionech světa. Ještě před několika málo léty však byly z pohledu Evropy a Severní Ameriky téměř výlučně lokalizovány v rozvojových zemích Latinské Ameriky, Afriky a Asie. Dnes je existence dětí na ulici ve Spojených státech amerických, Kanadě a evropských zemích stejně jako Společenství nezávislých států neoddiskutovatelná. Kdo je zde chce skutečně vidět, najde je jak v centrech velkých měst jako je New York, Madrid, Bukurešť, Neapol, Moskva, Kolín, Marseille a Varšava, stejně tak rozbořených starozástavbách.

Pojem „dítě na ulici“ navozuje přitom vysokou homogenitu srovnatelných znaků, která nemůže být nicméně podložena výzkumem. Toto platí jako pro indikátory, které se dotýkají životních podmínek, kulturního prostředí a „kariévního života“, které děti prodělávají během jejich pouliční socializace, stejně jako pro současné stanovené životní podmínky a formy zvládnání životních problémů.

Dobročinná činnost Spojených národů odhaduje celosvětově počet dětí na ulici na 80 mil. až 100 mil. (UNICEF Německo 1992). Děti se zde rozumí mladí lidé ve věku až do 18 let, pro které se ulice stala v nejširším slova smyslu centrálním životním prostorem a kteří nepoživají žádné odpovídající ochrany. Pojem „ulice“ je spojován také s opuštěnými a zchátralými budovami, případně obydlími. Z celosvětově odhadovaných 80 mil. dětí na ulici žije samotných 40 mil. na ulicích latinskoamerických měst, ty další milióny připadají z podstatné části na Asii a Afriku a odpovídající omezený podíl na USA a Evropu. Ačkoli se nyní téměř všude hovoří o „dětech na ulici“, neexistuje žádná všeobecně uznávaná definice tohoto sociálního problému. Jak se tedy přiblížit tomuto fenoménu? Navrhují použít definici z pohledu zkušeností z praxe. Dlouholeté zkušenosti s mobilní prací s ohroženými dětmi a mládeží, pro které byla případně je ulice důležitým socializačním místem, hovoří pro následování definice nejvíce využívané pro situaci v Evropě. Jedna studie evropské rady ve Strasburgu zveřejnila už v roce 1994 následující tezi:

„Děti na ulici jsou děti do věku 18 let, které žijí po kratší nebo delší čas v prostředí ulice. Tyto děti žijí v pohybu z místa na místo a mají svou skupinu vrstevníků nebo jiné kontakty na ulici. Oficiálně je adresa těchto dětí buď adresa jejich rodičů nebo sociálního zařízení. Významné je přitom, že mají ke všem takovým osobám, kteří jsou za ně zodpovědní – jako dospělí, rodiče, zástupci školy, zařízení na pomoc mládeži a sociální služby, omezený nebo žádný kontakt.“ (Evropský koncil 1994: 23)

Pokud se budeme držet této definice, tak to znamená, že je v ní vyzvednuto problematické dělení mezi dětmi (v Německu do 14 let) a mladistvými (14 až 18 let). Právně zdůvodnitelné rozdělení se ale nekryje se skutečnými životními situacemi, vůči jejichž problémům jsou dospívající vystaveni.

Dále obsahuje definice jasné upozornění na to, že existuje zodpovědnost za pouliční existenci mladých lidí, kteří nemohou nebo nechťejí dostát svým úkolům. Toto vyvozuje závěr, že pro dítě na ulici

v prostředí ulice převážně bez ochrany musí být podniknuto nové úsilí zorganizovat podporu a pomoc.

Všeobecně se dá říct, že děti na ulici z prožitého odmítnutí, lhostejnosti a bezskrupulózního využívání, násilí, svádění a vyloučení pro své přežití hledají často zoufalá východiska v konzumaci drog, krádežích, prostituci, násilí a drogovém obchodu. Mnoho dětí na ulici musí vykonávat finančně podhodnocenou tvrdou práci.

V partách a pouličních skupinách si vytvářejí často náhradní rodinu, fyzické a emocionální útulky, systém přežívání, který poskytuje jistotu a ochranu. Něco, co často hořce postrádali v jejich dosavadním životě. Žijí tedy buď sami nebo v partách a gangu. Často jsou podvyživení, ve špatném zdravotním stavu nebo hladoví od svého narození. Postrádají podporu, bezpečí, výchovu a vzdělání – a především lásku.

Pro mnoho dětí a mladých lidí plní ulice zároveň funkci bydlení a pracovního místa. Téměř zcela bez přízně a podpory dospělých musejí denně znovu, jak nejlépe umí, vést boj o přežití. Toto platí jak pro děti a mladé lidi s příležitostnými kontakty s rodinou, tak také pro ty úplně vydané napospas. „Když se ráno probudí, ještě nevědí, odkud přijde příští oběd nebo zda vůbec nějaký bude. V jejich běžném dni musejí všechno brát tak, jak to přijde, ať už to může být hrozné jak chce. Nemohou dělat žádné plány do budoucna, ani odsunout uspokojení jejich potřeb ... někdy sotva ví, odkud pocházejí nebo kam jdou“. (Agnelli 1986: str. 32)

Avšak měřeno podle dříve prožité nouze a násilí v rodinách, znamená život na ulici také mnohonásobné ulehčení a po určitý čas také tak trochu něco jako „normálnost“. Toto se však nesmí nesprávně chápat tak, že by pouliční existence byla radostně vyhledávanou alternativou, jak se dá najít v určitých romantizujících si představách o dětství na ulici. Ale kvalita prožívání na ulici nabízí takřka subkulturní prostor vlastního způsobu. Ze života na ulici jako místa „kde všechno je ztraceno“, kde napětí, pohnutí a „akce“ jsou očekávány a prožívány, může dokonce vyjít silná fascinace.

Pouliční existence bez ochrany rodiny nebo ostatních představuje tak porušení všech základních lidských práv na obživu, přístřeší, zdraví,

vzdělání a svobodu současně – avšak s problémem, že nelze vyřešit situaci pouze vyřešením jedné příčiny.

Vznik mobilní práce s mládeží

Mobilní práce s mládeží je poradenským, vyhledávacím konceptem pro mládež a současně orientovaným na sociální prostředí. Koncept je zasazen do rámce sociální pedagogiky a skupinové sociální práce a sociální práce vztažené na jednotlivce. Mobilní práce s mládeží se vztahuje na městské části případně na sociální prostředí a směřuje k zabránění procesů vyloučení mládeže nebo jejich zvrácení. Přitom jsou využívány zdroje a samopomocné síly k řešení sociálních problémů v komunitě a usiluje se o dlouhodobá řešení. V současné době se dají rozlišit dvě formy mobilní práce s mládeží: koncept orientovaný na komunitu (myšleno společenství lidí obývajících sídliště, obytný dům apod.), který vznikl ve velkých obytných zónách („spící města“) a přístup spíše zaměřený na skupiny, party v lokální oblasti nebo v centru dění velkoměst. Svůj výchozí bod měla mobilní práce s mládeží ve formě orientované na komunitu.

Rozvoj konceptu mobilní práce s mládeží v 60. letech v Německu se vrací k diskusi s americkými autory a projekty z oblastí práce s delikventně jednajícími mladistvými pouličními skupinami a gangy (street work, street corner work, street gang work, street club work), stejně jako s prací orientovanou na skupinu (Shaw and McKay 1942, Spergel 1966; Miller 1986, podrobně k tomu: Specht 1979).

Praktické začátky profesionální mobilní práce s mládeží v Německu v 60. letech leží u diakonie a vrací se k Chicagské škole (Shaw a McKay) ve Spojených státech 20. let (area approach). V Německu ale leží základy mobilní práce s mládeží také v tradici práce orientované na komunitu v Holandsku (srov. „kategoriale“ GWA Bolz/Boulet 1973). V šedesátých letech, fázi západoněmecké urbanizace, vznikly v krajních zónách velkoměst sice rychle rostoucí novosídliště, která se stala sociální infrastrukturou zvláště pro mladé lidi, ale ta byla velmi

zanedbávána. Toto platilo v dané době, ale také v mnoha jiných evropských zemích.

Rockeři, nápadné party mladých lidí a skupiny, které dělaly problémy na veřejnosti a staraly se o rozruch, vyžadovaly vedle zásahů policie a soudů pro mladistvé stále více také sociální práci a sociální pedagogiku. Tak se stalo, na popud Evangelického společenství ve Stuttgartu, že od roku 1967 je mobilní práce s mládeží aplikována – převzata ze Spojených států a modifikována na Německo – jako úspěšný koncept praktické práce s mládeží a sociální práce. Další soukromí nositelé a později také veřejné instituce, se následně připojily k tomuto konceptu.

V polovině 70. let pak vznikly za hranicemi Stuttgartu další projekty a zařízení mobilní práce s mládeží v Baden-Württemberg.

Dnes existuje v cca. 1200 zařízení mobilní práce s mládeží po celém území Německa.

Napjaté životní podmínky a problémové chování mladých lidí: Jak se s tím má společnost vypořádat?

Podněty pro vznik mobilní práce s mládeží dnes jsou po 39 letech prvních sociálněpedagogických pokusů v městské části Freiberg (1967) od těch dřívějších v podstatě k nerozeznání. Téměř v každé obci, městě jde o jednání mladých lidí, které je nápadné, problémové, delikventní, žádající ochranu.

Ústřední otázka z dřívějška zůstala stejná a dosáhla dnes globální dimenze. Máme se věnovat těmto bezdomoveckým, zuboženým, nevzdělaným, násilnickým, znevýhodněným, kriminálním, nemocným, podvyživeným, opovrhovaným, drogově závislým, provokujícím, extremisticky orientovaným dětem a mládeží nebo je vyloučíme nezájmem, tresty, represemi a stále více státním potenciálem sankcí? Jsou ti nápadní mladí Punks, Skinheadi, gangy, party, skupiny mladých, děti na ulici, mladí konzumenti drog, hooligans definováni jako „ohrožení“ nebo „nebezpeční“?

Rozhodujícím pro to, zda bude zvolen sociálněpedagogický nebo represivně-kontrolující přístup, je, která definice se prosadí v politické

veřejnosti. Pomoc nebo kontrola, podpora nebo vyloučení - to jsou většinou silně projednávané protikladné páry. V mnohých případech dochází ke smíchání obou přístupů, zejména když jsou porušeny zákony. Nápadní mladiství přinášejí konflikty, ale také oběti. Násilnické projevy mladých, které bezpochyby nabyly na tvrdosti a brutalitě, jsou mezitím ohlašovány také ze škol. Toto vede v současné diskusi zesíleně k podpoře vybudování školní sociální práce a zesílené kooperaci mobilní práce s mládeží se školami ve společném zájmu zabránit sociálnímu vyloučení mladých lidí. Protože vyloučení se často spojuje se stigmatizací, je také cílem mobilní práce s mládeží, vyhnout se procesům stigmatizace nebo možná také prosadit procesy odstigmatizování v gangu. Přitom mobilní práce s mládeží sází na důvěru a dobrovolnost mladých lidí, jimiž otevírá možnosti rozvoje, „funkční ekvivalenty“ (Specht 2006) a nabízí šance ke zvládnutí životních situací bez překročení zákonů. Věkové těžiště se nachází mezi 12 a 19 léty. Někdy jsou cílovou skupinou mobilní práce s mládeží také mladší nebo starší osoby.

Koncept metod mobilní práce s mládeží

Koncept mobilní práce s mládeží se člení do čtyř spolu souvisejících oblastí: pomoc jednotlivci, street work, skupinová práce a práce s komunitou. Znakem mobilní práce s mládeží je, že všechny čtyři pracovní oblasti jsou koncepčně navzájem propojené.

Pomoc jednotlivci

V práci, která se vztahuje k jednotlivci, se pracovníci a pracovnice věnují nejdříve všem problémům, které jsou na ně mladými lidmi přeneseny a zpracovávají je v kontextu každodenního poradenského porozumění (Thiersch 1992). Toto vychází ze zkušenosti, kdy se mladí lidé svěřili jen tehdy, když je po ruce kousek důvěrnosti a důvěry. Ke zpracování problémů si nevybírají dospěle podle oficiální poradenské příslušnosti, ale jsou odkázáni na příležitosti, které se nabízejí a jsou k dispozici v každodenním životě. Proto jsou mobilní pracovníci a pracovnice konfrontováni v rámci prvního kontaktu s velkým množstvím témat a teprve ve druhém kroku je objasněno, zda budou zahájeny kupříkladu

kontakty k drogovým poradnám nebo jiným apod. K objasnění dochází v jednotlivém případě v další fázi poradenského procesu a současně podle pravidel přání mladých lidí. Osobní poradenství zahrnuje jak krizovou intervenci, tak také dlouhodobé poradenství – pokud je vyžadováno. To znamená posuzovat vícevrstevné problémy mladých lidí v jejich individuálních životních situacích komplexně a rozvíjet odpovídající procesy pomoci. Tam, kde pro jednotlivce mají velký význam svým vlivem jiní mladí lidé, přátelé, kamarádi, parta, gang, jsou pak také tito – nazíráno ze systematického hlediska – integrováni do procesu pomoci. Potřebný rámec pro tento typ pomoci nabízí práce se skupinou nebo v klubu. Můžeme říci, že teprve akceptace mobilního pracovníka nebo pracovnice jako skupinového pedagoga umožní přístup k jednotlivým mladým lidem nebo ho alespoň usnadní.

Nabízení jednotlivého poradenství a poradenství pro skupinu se vztahuje převážně na následující oblasti: rodina, škola, vzdělání, parta, práce, nezaměstnanost, legální a nelegální spotřeba drog, regulace dluhů, sexualita a ohrožení virem HIV. K tomu patří ještě obzvláště významná pro delikventně jednajícího, nemocného nebo drogově závislého jedince oblast jednání s úřady, lékaři, klinikami, zaměstnavateli, policií, justicí, věznicemi a oběťmi.

Street Work – vyhledávající práce s mládeží

Street Work jako profesionální způsob sociální práce a sociální pedagogiky má svůj původ ve Spojených státech. Tam byly vytvořeny na konci 20. let převážně ve velkoměstech v souvislosti s rostoucí kriminalitou mládeže odpovídající sociálněpedagogické programy. Typickými cílovými skupinami tohoto přístupu pomoci na ulici, prostorově odděleného od sociálních zařízení typů sociální úřady a poradny, byly gangy mladých lidí, tedy volná strukturovaná pouliční skupina mladých lidí nebo party. Pracoviště sociální práce bylo do určité míry umístěno na místech, kde se mladí potkávali a sdružovali. Během let byly pro tuto ambulantní poradenskou činnost využívány následující pojmy: street corner worker, street gang worker, area youth worker, outreach youth worker, street club worker a field worker.

Od 2. světové války jsou také v téměř všech západoevropských zemích, v Africe, Asii, Latinské Americe a Austrálii, praktikovány přístupy street worku. Jmenujme některé pojmové příklady z Evropy: Ve Velké Británii pod pojmem „Detached Youthwork“ nebo „Outreach Youthwork“ v Nizozemí jako „Street Corner Work“, ve Švýcarsku jako „Gassenarbeit“ nebo „Mobile Jugendarbeit“, ve Francii je řeč o „Travailleurs de la Rue“ a v Rakousku a Německu jak pojem Streetwork, tak také mobilní pracovník. V České republice se užívá pojmu street work nebo terénní pracovník. Od období globální politické přeměny na přelomu let 1989/1990 existují také metody street worku ve východoevropských zemích.

Street Work je metodický koncept, který ve smyslu mobilní práce s mládeží vyžaduje jednou místní a na komunitu se vztahující sociálněprostorové určení a vůči jiným mladým lidem musí nabídnout něco konkrétního: lidi, kteří pro ně mají čas, telefon, aby mohl navázat kontakt s úřady, šálek kávy, sprchu, místo, kde si člověk může odpočinout, první pomoc při zvládnání krize, ale také místo, kde je možné vyjít z vlastního podnětu k trávení volného času, kde je možné najít podporu při prosazení přání po vlastním prostoru v městské části nebo nabídky sociálních zkušeností s ostatními mladými.

Práce se skupinou – práce s partami

Mobilní práce s mládeží také vznikla jako praktická kritika na čistě individualizující přístupy pomoci mládeži. Role vrstevníků jako socializační instance, vedle rodičů a školy, nebyla v 60. letech, a částečně také ještě dnes, produktivně integrována mezi formy pomoci mladým lidem. Mobilní práce s mládeží se obrací na existující party a neformální skupiny, protože tato uskupení mají zásadní význam pro vznik názorů a jednání, ale také pro překonání požadavků, který klade na děti a mládež jejich vývoj.

Pojem parta je často synonymně spřízněn s pojmy „peer“ neboli vrstevnický a označuje typ neformálních skupin, které mohou být popsány jako „přehlednutelné obrazy, v nichž potřeby a zážitky mají přednost. Příslušnost má spíše dočasný charakter a není svázána

s formálními pravidly. Neformální struktury rády občas vykazují hierarchické rysy, podléhají ale bezprostřednímu vlivu členů party“ (Liebel 1991: str. 304-312). Party jsou tak ve svém jednání ovlivněny daným místem a sociálním prostorem a rozlišují se tím na scény, které jsou často a nadlokálně dále strukturovány a vytváří se často podle různých hudebních a životních stylů.

Party jsou ovlivněny v jejich sociální struktuře „homogenitou postojů ve vztahu k sobě navzájem“ (Krappmann 1991: str. 364). Uvnitř se pak rozlišují také na skupinky nebo gangy, které vykazují hierarchistickou sociální strukturu vůdců a ovládaných.

Dlouho předtím než německý výzkum přijal téma part, byly předmětem studií ve Spojených státech gangy, zvláště pak gangy mladých lidí. Tradice sahá hluboko zpátky k dřívějším pracím chicagské školy sociálně-ekologické studie kriminality a klasikovi studie gangu „The gang“ (Thrasher 1926).

Dnes existují formy přežití, u nichž má vrstevnická skupina, parta důležitý význam. Vzhledem k rostoucí individualizaci a rostoucí ztrátě orientace mladých lidí, jsou party dnes často popisovány jako „důležité k přežití, centrální socializační instance“ (Ferchhoff 1990: str. 72). To platí zvláště tehdy, když nejsou dostatečně v rodině uspokojeny základní potřeby. K tomu přichází ještě v případě part často také aspekt teritoriálního osvojení a prosazování, vlastnictví něčeho, výsostného území party nebo gangu v obytné čtvrti nebo městské části. Obzvláště je toto patrné u navzájem rivalizujících skupin.

Mobilní práce s mládeží zachycuje tyto skutečnosti koncepčně v rámci její práce se skupinou a v klubové práci a podporuje různorodé sociálně-prostorové „zabydlovací“ procesy mladých lidí v obytné čtvrti. K tomu patří vytvoření míst pro volný čas (klubové prostory, mládežnická centra, přístupy k obecním centrům, Drop-in). V kontextu skupiny se společně učí a odnaučují a konají sociální diskuse. Mladí pocítují skupinu jako pramen uznání a jistoty, ale také jako stabilizující korektiv, když parta neschvaluje jejich chování. Parta je tímto sociálním místem, které zprostředkovává příslušnost, důvěru, status, orientování a respekt a tím uspokojuje základní lidské potřeby. Zajisté můžeme

vidět – jak často dělají především rodiče a zástupci sociálních kontrolních instancí – že party, skupiny, gangy mohou být také svůdnou instancí k odchýleným chováním. Právě proto směřuje mobilní práce s mládeží v takových partách pozornost na pozitivní silné stránky a zdroje všech členů party. V jejich produktivní různorodosti sociálně uznávaných způsobů chování mohou být vysoce účinným korektivem pro odlišné chování jednotlivých členů skupiny. Mobilní práce s mládeží stojí tak v protikladu k represivně-kontrolujícím formám zacházení s nápadnými pouličními skupinami. Zmíněné lidské základní potřeby nejsou očividně v ostatních sociálních kontextech každodenního života (rodina, škola, povolání, práce) mladého člověka dostatečně uspokojovány a potřebují proto poskytnout doplňující možnosti nebo náhradu partám nebo skupinám.

Tyto pozitivní zdroje a potenciály jsou v partách tím, co podněcuje mobilní práci s mládeží, a je možno je vzít jako východisko pedagogických procesů a používat je pro jednotlivce v překérní životní situaci. K tomu se vztahuje jedna z dlouholetých prací, zabývající se vztahy, která je rozvinuta v kontextu atraktivních volnočasových nabídek, „funkčních ekvivalentů“ a systematické skupinové práce. (Häberlein, V./Klenk, B. 1997: str. 124-132).

Práce s komunitou

Protože integrace a vyloučení, akceptace a odmítnutí, vznik problémů a jejich řešení probíhá často v bezprostředním okolí mladých lidí, klade mobilní práce s mládeží těžiště na práci orientovanou na komunitu. Je přitom inspirována americkými příklady, jako prací Saula Alinského (1973) a koncepty aktivační a na konflikt orientované práce s komunitami, Bahr/Gronemeyer (1974), ale také analytickými přístupy ke komunitě, jak už byly praktikovány při osidlovacím hnutí na konci 19. století (Müller 1988). Analýzami sociálního prostředí a dané lokality jsou určeny krajní body mobilní práce s mládeží podle místní situace potřeb a prosazovány ve smyslu místního plánování pomoci mladým (srov. Specht 1979, 1980 a 1992). K práci s komunitou v rámci mobilní práce patří také to, že jsou na místní úrovni společně řízeny existující nabídky ve smyslu institucionálního networku, a jsou proto vytvořeny

potřebné výbory, např. pro daný městský obvod nebo část. Spolupřítomností v komunitě, v kanceláři jako místem prvního kontaktu řešení problému a prostorech, kde se sdružuje parta, jsou vytvořeny předpoklady navázání kontaktu s občany. Díky práci s mladými a rodinami jsou všechny skupiny obyvatel v městské části nebo obci adresátem cíleně směřovaných aktivit, které by mohly přispět ke zlepšení sociálního klimatu v komunitě nebo dosáhnout forem produktivního zvládnání sociálních nebo politických konfliktů. Koncept v modelovém projektu „laických poradců městské části „Hallschlag“ z roku 1985, hraje v této souvislosti rovněž důležitou roli. Kdysi ohrožení mladí lidé nebo angažovaní dobrovolníci z městské části jsou v průběhu sociálněpedagogického procesu pozitivními modely pro mladší členy party nebo klubu a jsou jak protagonisty pro zájmy samotných mladých lidí, tak také instancí demokratické kontroly sociální práce.

ISMO

ISMO, „International Society for Mobile Youth Work“ – Mezinárodní společnost pro mobilní práci s mládeží – ve Stuttgartu, dále mezinárodně rozvíjí tento učební koncept prakticky spolu s ostatními odbornými organizacemi na podporu dětí a mládeže a teoreticky spolu s univerzitami po mnoho let. ISMO se angažuje od roku 1996 také ve východní Evropě. 1998 se konalo sedmé mezinárodní symposium mobilní práce s mládeží ve St. Petersburgu, kde zazněl, mezi jiným, jasný požadavek na potřebu vyšší kvalifikace v tomto oboru práce s mládeží v postkomunistických státech. V 7 ruských městech, ale také v Sofii, Bratislavě, Budapešti, Mikkolaiki, Českém Těšíně a v Talinu, se konaly od té doby přednášky, semináře a kurzy. Další jsou plánovány.

V roce 2003 se konalo v Limuru/Kenia už osmé mezinárodní Symposium mobilní práce s mládeží.

Všeobecný koncepční cíl je zaměřen na utváření projektů orientovaných na životní svět a network pro ohrožené děti a mládež. Ve smyslu mobilizace oněch místních komunit jde při zachování zájmů úmluvy na ochranu dětských práv OSN především o probuzení a posílení občanskospolečenských sil, které přinášejí trvalý a pro ohrožené děti

a mládež produktivní a solidární vývoj. Každodenní sociálně ekologické prostředí, ve kterém ohrožené děti a mladí lidé vyrůstají a v nich existující sociální kapitál, má být pozitivně ovlivněn v zájmu mladých lidí a vyvolat integrační procesy. V nich žijící lidé mají poskytnout vyloučeným dětem a mladým lidem jistotu, uznání, bezpečí, příslušnost a respekt, ale také nabídnout orientaci a stanovit kriticko-solidární hranice. Přitom je nabízen koncept mobilní práce s mládeží na základě teorie a praxe mezinárodní sociální práce a sociální pedagogiky, relevantních témat v praxi v celé Evropě – byť i někdy pod jinými názvy – a to na pozadí sociálních, kulturních a právních rámcových podmínek v jednotlivých zemích.

Literatura

- Alinsky, S. 1973: Leidenschaft für den Nächsten. Strategien und Methoden der Gemeinwesenarbeit. Gelnhausen/Berlin.*
- Bahr/Gronemeyer (Hrsg.) 1974: Konfliktorientierte Gemeinwesenarbeit. Darmstadt/Neuwied.*
- Bolz, R./Boulet, J. 1973: Jugendarbeit als kategoriale Gemeinwesenarbeit, in: Böhnisch, L. (Hrsg.) Jugendarbeit in der Diskussion, München.*
- Council of Europe 1994: Street Children. Strasbourg.*
- Häberlein, V./Klenk, B. 1997: Führen oder wachsen lassen, in: LAG Ba-Wü, Mobile Jugendarbeit. Stuttgart.*
- International Society for Mobile Youth Work (ISMO) 2004: Mobile Youth Work in Africa. Transformation of a worldwide concept. Stuttgart/Nairobi.*
- Krappmann, L. 1991: Sozialisation in der Gruppe der Gleichaltrigen, in: Hurrelmann, K./Ulrich, D. (Hrsg.) Neues Handbuch der Sozialisationsforschung, Weinheim.*
- Landesarbeitsgemeinschaft (LAG) Mobile Jugendarbeit/Streetwork Baden-Württemberg 1997: Mobile Jugendarbeit, Stuttgart.*
- Liebel, M. 1991: Cliques und informelle Gruppen, in: Böhnisch, L. u.a. Handbuch Jugendverbände. Weinheim.*
- Müller, C.W. 1988: Wie Helfen zum Beruf wurde. Weinheim.*
- Specht, W. 1979: Jugendkriminalität und mobile Jugendarbeit. Neuwied.*

Specht, W. 2006: Die sozialpädagogische Entwicklung funktioneller Äquivalente als das Schlüsselkonzept der Mobilen Jugendarbeit. ISMO Stuttgart.

Thiersch, H. 1992: Lebensweltorientierte Soziale Arbeit. Weinheim, München.

Thrasher, Fr. 1926: The Gang. Chicago.

Matthias Reuting

Mobilní práce s mládeží: Prosazení pracovních forem a pracovních principů v Německu

V konceptu mobilní práce s mládeží, jak byl vyvinut Waltherem Spechtem (srov. Specht 1979; Keppeler/Specht 2005), hrají ústřední roli čtyři pracovní formy: street work, pomoc jednotlivci, práce se skupinou a práce s komunitou. Tedy nejen otázka „Co má být uděláno?“, ale také „Jak to má být uděláno?“, má pro kvalitu praxe mobilní práce s mládeží rozhodující význam. Toto „Jak?“ je pro praxi konkretizováno v metodice jednání v rámci pracovních principů, které jsou odvozené z teoretických základů konceptu. V tomto příspěvku bude souhrnně představeno bližší určení pracovní formy a pracovních principů mobilní práce s mládeží ze zkušeností v Německu. K tomuto účelu bylo použito výroční zprávy, písemné koncepce a dokumentace zařízení stejně jako výsledky výměny s odborníky mobilní práce s mládeží v Baden-Württembergu.³

³ U tohoto příspěvku se jedná o zkrácený a přepracovaný obsah dvou kapitol autora Landesarbeitsgemeinschaft Mobile Jugendarbeit/Streetwork Baden-Württemberg e.V. / Landesarbeitskreis Mobile Jugendarbeit in der Landesarbeitsgemeinschaft Jugendsozialarbeit Baden-Württemberg / Kommunalverband für Jugend und Soziales Baden-Württemberg, Landesjugendamt (Hrsg.) (2005): Was leistet Mobile Jugendarbeit? Ein Portrait Mobiler Jugendarbeit in Baden-Württemberg. Stuttgart, S. 20-29. Zvláštní poděkování patří Nanie Delmas za společné zhodnocení materiálu.

Prosazení pracovních forem mobilní práce s mládeží

Nejdříve je nutné uvést, jak ti, kteří vykonávají mobilní práci s mládeží na základě jejich vlastního popisu, realizují výše zmíněné čtyři centrální pracovní formy mobilní práce s mládeží, s cílem zlepšit životní situaci ohrožených a znevýhodněných mladých lidí a podpořit je v jejich rozvoji. Jedná se o mládež, která je často jednotlivě, ale většinou skupinově nápadná svým násilím, drogovým konsumem nebo delikvencí a často je považována za „nedostupnou“. Navíc se dostaneme také k tomu, jaké jevy mobilní pracovníci pozorují a popisují v dokumentaci jejich práce.

Street Work

V centru pozornosti street worku je vybudování kontaktu a péče o něj, stejně jako neustálé prohlubování a aktualizace znalostí o životním světě cílových skupin. Mobilní pracovníci a pracovnice vyhledávají mladé lidi pravidelně na jejich místech a v jejich časech. Chovají se tam jako hosté a v případě požadavku nabízejí přímo na místě poradenství a informace.

Díky pravidelné činnosti street worku rozvíjejí mobilní pracovníci a pracovnice pro jejich práci tak důležitou blízkost k mladým lidem, kteří jsou jinak vnímáni většinou jen jako rušící, nápadní nebo nebezpeční. Mladí mohou postupně vybudovat důvěryhodný a přínosný vztah k mobilním pracovníkům a sami rozhodnout, zda a kdy se na ně obrátí s žádostí o radu a podporu. Mladí lidé si tak mohou uvědomit: „Zde jsou dospělí, kteří je nechtějí poslat pryč, protože dělají nepořádek nebo jsou hluční, ale takoví, kteří se zajímají o to, jak se jim daří; dospělí, kteří nepřijdou, aby jim řekli, co nesmějí, nýbrž našli s nimi nové možnosti, dospělí, kteří si pro ně naplánovali pevný čas, aby jim naslouchali a rozebrali s nimi a s jejich pohledem na věc jejich problémy; sociální pedagogové, kteří se spolu s nimi snaží najít odpovědi na jejich otázky, a mít připravené nápady a potřebné informace.“

Mobilní pracovníci popisují ve svých dokumentacích, že zřídka nejsou jedinými dospělými, k nimž mají dospívající přínosný kontakt. Přebírají

tak často funkci jakéhosi „mostu“ ke světu dospělých a přebírají přitom role naslouchačů, poradců, překladatelů, informátorů a zprostředkovatelů. Mladí lidé zažívají respekt a zájem ze strany těchto dospělých, mohou si s nimi popovídat. Zároveň získají mobilní pracovníci a pracovnice informace o životní situaci mladých lidí, jejich zdrojích a potížích. Tyto poznatky jim napomáhají mladého člověka adekvátně podpořit, mohou tyto vědomosti také ale přenášet do procesů plánování a optimalizace sociální infrastruktury.

Práce se skupinou

Pokud vycházíme z předpokladu, že party nabízejí mladým lidem příležitosti k vývoji, podporují pracovníci party při vyhledávání možností setkávání a aktivit. Práce s partami a skupinami má umožnit namísto poučování alternativní zkušenosti a rozvoj sociálních kompetencí a otevřít tak mladým lidem nové možnosti jednání. Možné je to zejména akcemi a volnočasovými aktivitami zážitkové pedagogiky, v pravidelné klubovní práci, tématicky specifické skupinové práci nebo kulturních projektech mladých lidí. Může to ale také znamenat, že je partě nabídnuto poradenství v případě problémů přímo na místech, kde se scházejí nebo mobilní pracovníci je jako poradci v řešení konfliktů podporují.

K pozorovaným efektům skupinové práce uvádějí pracovníci následující poznatky: Nabídky pro skupiny a party nabízejí možnosti sociálního učení a podpory každého jednotlivce. Urovnat konstruktivně konflikty, řešit společně problémy, navzájem brát ohled a vzájemně se podporovat představují klíčové procesy v rámci těchto nabídek. Jestliže je parta podporována, aby rozvíjela své zájmy, získají tak její členové pocit, že jsou součástí komunity a společnosti, kterou mohou také ovlivnit. Cítí se, že je dospělí berou vážně a chápou pak dospělé jako spolehlivé partnery, s nimiž sjednávají závazné dohody, které obsahují práva a povinnosti. Mobilní práce s mládeží umožňuje mladým lidem získat nové zkušenosti, v rámci kterých mohou prožít pozitivní a důležité funkce party: dát si vzájemně oporu a podporu nebo se učit společně a jeden od druhého. Jsou to ti mladí lidé, kteří jinak prožívají

společné „úspěchy“ nebo emociální „prohry“ při trestných deliktech, násilí, braní drog, takto mohou najít jiné výzvy. Volnočasová nabídka aktivit mobilní práce tak nabízí nejrozličnějším skupinkám a partám rámec, ve kterém dospívající a děti přistoupí na to, vyzkoušet si úplně nové návrhy dospělých. Poznávají se vzájemně z jiných stran a objevují na sobě samotných netušené kvality a potenciály. Pracovníci pozorují, jak se život mladých lidí dostává do pohybu zkušenostmi na hranici nepoznaného a klíčovými zážitky a přichází tímto nové impulsy. Nabídka skupinám a partám je přitom často výchozím bodem individuálního poradenství, protože nabízí mnoho podnětů pro osobní rozhovory.

Práce s komunitou

Práce s komunitou v rámci mobilní práce s mládeží si klade za cíl řešit problémy mladých lidí přímo v jejich prostředí a s jejich okolím, v němž žijí. Mobilní pracovníci iniciují proto propojení institucí na úrovni městských částí nebo obcí nebo aktivně spolupracují v už existujícím uskupení aktivně, aby zlepšili situaci v komunitě mladých lidí. Pečují o kontakty vůči všem pro mladé lidi relevantním institucím a organizacím z důvodu zlepšení sociální infrastruktury. Zasazují se o řešení konfliktů mladých lidí s institucemi (např. policií, městskou správou, domovy mládeže) nebo s obyvateli a odbourání předsudků vůči mladým lidem.

Významným vlivem této práce je znovupřístupnění profesionálních zdrojů – kupříkladu poraden pro drogově závislé, domovů mládeže, úřadů pro mladistvé, poraden – pro mladé lidi, kteří byli často předtím vyloučeni z mnoha nabídek. Např. oslavy a projekty jako výstavba sportovních možností podporují úspěšný společný život v městské části. Mladí lidé, kteří byli předtím považováni za ty, s nimiž člověk nemůže spolupracovat, nýbrž před nimiž se musí chránit, mohou být zahrnuti do procesů komunitního plánování a občanské angažovanosti v rámci různých aktivit nebo mládežnických fór. Názory mobilních pracovníků na životní situace mladých lidí v dané městské části nebo obci jsou přínosem v rámci jednání institucionálních sdružení a komunitních

plánech, protože tak umožňují přispět ke změně existující nabídky podle potřeb mladých lidí a angažovat tak mladé lidi na změnách v městské části.

Pomoc jednotlivci

Mobilní pracovníci nabízejí pomoc při řešení všech individuálních problémů, které s nimi chtějí mladí lidé probrat. Tato pomoc v sobě zahrnuje poradenství, podporu a doprovázení, stejně jako zprostředkování a vytvoření kontaktu k existujícím nabídkám pomoci. Forma a obsah pomoci a výkonu podpory pro jednotlivce jsou různorodé a nemají žádný pevný průběh. Časový rozsah může být podle potřeby několik minut nebo několik hodin týdně. Časová flexibilita, spolehlivá dosažitelnost pevnými úředními hodinami, záznamníky a mobilními telefony, stejně jako propojení s mnoha institucemi a organizacemi, jsou důležitými požadavky k realizaci těchto pomoci.

Co se týká průběhů a pozorovaných jevů, zdůrazňují mobilní pracovníci následující skutečnosti: Často je přechod mezi rozhovory na ulici nebo při různých akcích k intenzivním poradenským rozhovorům plynulý, na jejich konci mohou vzniknout konkrétní plány směřující ke změně („Chtěl bych něco změnit na mém užívání drog“, „Chtěl bych mít stále bydliště“, „Chtěl bych se umět ubránit násilí mých přátel“, „Nechtěl bych vylézt ze školy“). Často je také přání po konkrétním výkonu služeb výchozím bodem dlouhodobého a širokého poradenství, kdy mladí lidé hledají názor a pohled na danou věc u neutrální důvěryhodné osoby. Někdy se ale obracejí mladí lidé v akutních krizových situacích náhle také na pracovníky, které předtím znali jen „z daleka“. Doprovázení pracovníky mobilní práce s mládeží při důležitých vyřizováních na úřadech, společné přípravy rozhodujících rozhovorů nebo telefonátů, zajištění kontaktu na jiné instituce a dodání odvahy, stejně jako podpora ve sledování svého cíle přes existující potíže, jsou často podstatným přínosem pro další perspektivu do budoucna pro mladého člověka. Různé formy individuální podpory podstatně přispívají k přijetí na školu, získání pracovního místa, nalezení bydlení, zvládnutí konfliktů v rodině, prevenci vyloučení ze školy, psychické stability, nalezení východiska z kriminální kariéry, dále ke změně nebezpečného způsobu

konsumu alkoholu nebo drog nebo k nalezení přístupu k terapii či jiným nabídkám pomoci. Nezřídka se tak ovlivní také okolí party a rodina, a také oni začínají brát v úvahu individuální poradenství a podporu.

Prosazování pracovních principů mobilní práce s mládeží

Po vysvětlení toho, co dělají mobilní pracovníci, aby dosáhli svých cílů, přejdeme nyní blíže k tomu, jak to dělají. Na které hlavní směry jednání se orientují při výkonu svých každodenních rozhodnutí - ať už při interakci s mladými lidmi, při otázce vytváření nabídky aktivit pro skupiny nebo v případě plánování pracovních postupů v nadcházejících měsících? Jaké teoretické předpoklady je přitom vedou?

Nejdříve je pro tento účel nutno představit ty nejdůležitější teoretické hypotézy, na nichž je postavena koncepce zařízení mobilní práce s mládeží: Vedle konceptu mobilní práce s mládeží, který byl teoreticky zpracován Waltherem Spechtem a prakticky již otestován, je ústředním pak koncept sociální práce orientovaný na životní svět, který byl rozvinut Hansem Thierischem (srov. Thiersch 1986; 1992). Lidé z praxe se také z části přiklání k práci Franze Josefa Krafelda z oblasti práce s pravicově extremistickými mladými lidmi (pod názvem Akceptující případně na spravedlnost orientovaná práce s mládeží, srov. Především Krafeld, 1996)

Když pracovníci mobilní práce přistupují s „respektem před zarputilostí a umíněností světa“ cílových skupin (Grunwald/Thiersch 2005:1143), znamená to také porozumění způsobům chování (které mohou být pro jejich vývoj a pro život v daném prostředí rizikové nebo dokonce škodlivé) v kontextu jejich životní situace a forem každodenního zvládání jejich životů. Pracovníci vycházejí z toho, že mladí lidé zakládají své způsoby jednání na zkušenostech, vůči nimž poučování nebo boj s nimi nemá šanci (srov. Krafeld 1996: str. 16).

Jednání mobilní práce s mládeží nesměřuje ke změně deficitně prožitých způsobů chování, nýbrž k nabídce možnosti vlastní změny a schopnosti jednat jinak. Mladí lidé jsou vnímáni seriózně jako subjekty

vývojových procesů, v nichž pracovníci hrají ústřední roli, protože se mohou dospívající prostřednictvím dialogu, diskuse a konfrontace propracovat ke své vlastní osobě a rolím v jejich životě, protože jim mohou nabídnout pomoc při zvládnutí každodenních starostí, protože mohou vytvořit rámec pro nové zkušenosti, z nichž vznikají nové možnosti jednání. Party a skupiny nejsou přitom primárně vnímány jako potenciál ohrožení, nýbrž jako zdroje, které umožňují sociální učení a „emancipativní učící se postupy“ (Specht 1979: str. 132). Namísto „rozbít“ „ohrožující skupiny“ je cílem rozvíjet s nimi „funkční ekvivalenty“ (Kastner/Silbereisen 1991: str. 230, srov. také příspěvek Spechta v tomto svazku) k rizikovému chování. Na základě jednoho ze základních pedagogických principů, pojmenovaných Hermanem Nohlem, směřuje tedy mobilní práce s mládeží svůj pohled primárně na problémy, které mají mladí lidé a problémy, které mají ostatní lidi s nimi, nechává upadat do pozadí. Do centra pozornosti jednání pracovníků se dostává namísto dobrého chování pohoda mladých lidí, a ti pak nemohou být tímto zodpovědní za plnění odpovídajících pořádkoprávních nařízení. Avšak když se podaří zlepšit životní situaci mladých lidí, bude to mít také enormní pozitivní „vedlejší efekty“ pro jejich okolí.

V téměř všech zařízeních formulují pracovníci principy, podle nichž orientují svá jednání. Tyto pracovní principy jsou v následujícím textu příkladně vysvětleny a slouží také jako základ k popsání kritérií kvality mobilní práce s mládeží (srov. např. Mobile Jugendarbeit Stuttgart 2005).

Komplexnost

Pracovníci jsou ze zásady otevření vůči všem tématům, která zajímají mladého člověka. Jejich nabídka není omezena na speciální problémové situace jako závislost, kriminalita, násilí nebo hledání práce.

Práce založena na vztazích

Mladým lidem je umožněno, aby vybudovali přínosný vztah k pracovníkovi či pracovníci a společně s nimi rozebrali často zcela jiné

životní koncepty. Pracovníci udržují kontinuálně, spolehlivě a po delší dobu kontakt, aby mladým lidem umožnili dokázat si pomalu vybudovat důvěru. Již samotný kontakt mladých lidí k pracovníkům (také bez patrného poradenství a podpory), ve kterém získají respekt a potkají „normální“ dospělé, kteří se o ně zajímají, je považováno za důležitou kvalitu práce.

Jednostrannost a orientace na zdroje

Pracovníci se orientují na problémy, které mají mladí lidé, ne na ty, který zapřičiní. Nesměřují pohled na deficity mladých lidí, nýbrž se snaží posunout jejich silné stránky do centra pozornosti, aby je podpořili a dále rozvíjeli a využili k rozvoji možností, jak dále jednat a řešit problémy. Přebírají funkce zástupců zájmů a lobbyistů.

Orientace na potřeby a participace

Prostřednictvím kontaktu s mladým člověkem se snaží spolupracovníci rozpoznat jeho potřeby a z toho v případě potřeby společně rozvinout vhodné nabídky. Ve všech fázích nabídek jsou do dalšího plánování zahrnuty nové informace o potřebách, třeba změna pracovní doby street worku, vyhledání nových scén, iniciování pomoci s vyhledáním zaměstnání, rozvoj nabídek zážitkové pedagogiky nebo zesílená kooperace s určitými institucemi.

Dobrovolnost

Mladí lidé rozhodují o způsobu a rozsahu kontaktu a pomoci: Při street worku se pracovníci chovají jako hosté na místech, kde se mladí lidé sdružují a také akceptují, když nejsou v určitých situacích mezi mladými vítáni. V rámci pomoci jednotlivci rozvíjejí pracovníci rozmanité ideje, které by jim mohly napomoci. Mladí lidé rozhodují, které z nabídek chtějí využít a nesou zodpovědnost za úspěch jimi zvoleného způsobu řešení. Účast na nabídkách a projektech je pro skupiny dobrovolná.

Nízkoprahovost a flexibilita

Snahou je udržení veškerých podmínek, předpokladů nebo zvláštních překážek, které zabraňují vzniku přínosného kontaktu nebo akceptace

nabídky, na nízké úrovni. Časy, místa a metody práce jsou určeny flexibilně podle potřeb mladých lidí: U street worku udržují pracovníci kontakt nezávisle na tom, zda někdo formuluje konkrétní přání na změnu. Stanovují časy a místa street worku tehdy, když mohou dobře zastihnout mladé lidi na místě. Pro jednotlivce se snaží být pracovníci dosažitelní časově a místně co možná nejlépe pevnými týdenními úředními hodinami, záznamníky a mobilními telefony. Pracovníci nemají žádné rozhodovací pravomoci ohledně přidělování dávek sociální pomoci (například dávky životního minima), čímž zůstává kontakt nezatížen snahou po získání finanční výhody.

Akceptace

Nezávisle natom, zda chtějí mladí lidé změnit něco na jejich životní situaci, jaký životní styl nebo jaké postoje mají, poskytují jim pracovníci uznání a respekt jejich osoby, udržují kontakt a snaží se o porozumění jejich životní situaci a potřebám. Pracovníci tak vůči nim vystupují autenticky a transparentně vyjadřují, kdy nepovažují postoje nebo způsoby chování mladých lidí kvůli riziku nebo morálce za opodstatněné. Avšak vycházejí z toho, že mladí lidé mají důvody pro svá rozhodnutí a chování, diskutují s nimi o tom a snaží se jim nabídnout alternativní zkušenosti, ze kterých mohou vzniknout jiné způsoby chování.

Ochrana důvěry

Pracovníci vystupují jako neomezená ochrana důvěry. Bez svolení mladých lidí nepodávají žádné osobní informace ostatním a nepřijímají žádné příkazy. V případě akutních ohrožení samotného člověka nebo cizí osobou intervnují pracovníci také bez svolení mladého člověka, aby ochránili dobro ohroženého.

Práce diferencována podle pohlaví

Pracovníci zohledňují u všech nabídek specifické způsoby chování jednotlivých rolí u pohlaví mladých lidí, stejně jako na ně kladené požadavky jako na chlapce a muže, případně dívky a ženy. Snaží se přispět k odbourání pohlavně-specifických znevýhodnění.

Interkulturní práce

Mobilní práce s mládeží vyžaduje od pracovníků interkulturní kompetence, což znamená především snahu pochopit význam a způsoby jednání mladých lidí na pozadí jejich vlastní kultury a schopnost vůči nim přiměřeně jednat a odpovídajícím způsobem s nimi komunikovat.

Shrnutí

V tomto příspěvku bylo popsáno, jak jsou teoreticky koncipovány pracovní formy a pracovní principy mobilní práce s mládeží a jak jsou naformulovány odborníky jako doporučení k jednání v praxi. Je tím znázorněno, jak mohou být propojeny a prosazeny nároky sociální práce orientované na životní svět pro znevýhodněné a ohrožené mladé lidi s konceptem mobilní práce s mládeží.

Literatura

- Grunwald, Klaus/Thiersch, Hans (2005): Lebensweltorientierung. In: Otto, Hans-Uwe/Thiersch, Hans (Hrsg.): Handbuch der Sozialarbeit/Sozialpädagogik. Neuwied/Kriftel, S. 1136-1148.*
- Kastner, Peter/Silbereisen, Rainer K. (1991): Jugendentwicklung und Drogen – Eine prospektive Längsschnittstudie als wissenschaftliche Begründung präventiver Intervention. In: Specht, Walther (Hrsg.): Die gefährliche Straße. Jugendkonflikte und Stadtteilarbeit. Bielefeld 1991.*
- Keppeler, Siegfried/Specht, Walther (2005): Mobile Jugendarbeit. In: Otto, Hans-Uwe/Thiersch, Hans (Hrsg.): Handbuch der Sozialarbeit/Sozialpädagogik. Neuwied/Kriftel (2. Auflage), S. 1223-1235.*
- Krafeld, Franz Josef (1996): Die Praxis Akzeptierender Jugendarbeit. Opladen.*
- Mobile Jugendarbeit Stuttgart (Hrsg.) (2005): QM-Handbuch der Mobilen Jugendarbeit Stuttgart. Stuttgart (auch online unter www.mobile-jugendarbeit-stuttgart.de).*
- Nohl, Herman (1949): Pädagogik aus 30 Jahren. Frankfurt/Main.*

Specht, Walter (1979): Jugendkriminalität und mobile Jugendarbeit. Ein stadtteilbezogenes Konzept von Street Work. Neuwied/Darmstadt.

Thiersch, Hans (1986): Die Erfahrung der Wirklichkeit. Perspektiven einer alltagsorientierten Sozialpädagogik. Weinheim/München.

Thiersch, Hans (1992): Lebensweltorientierte Soziale Arbeit. Aufgaben der Praxis im sozialen Wandel. Weinheim/München.

Walther Specht

Sociálně pedagogický rozvoj funkčních ekvivalentů jako klíčový koncept mobilní práce s mládeží

Objasnění pojmů

Základní úlohou mobilní práce s mládeží je od jejich začátků v roce 1967 až do současnosti rozvoj a otevření nových oblastí sociálního učení pro a současně s dětmi a mládeží, jejichž životní situace může být označena jako obtížná. Týká se to vyloučených dětí a mládeže na celém světě. Tyto oblasti sociálního učení mají představovat pro mladého člověka funkční ekvivalent k tomu „prekérnímu“ a vytvářet a rozvíjet konkurenční sílu v jeho každodenním životě k tomu všemu, co mu zabraňuje v jeho vývoji k samostatné zodpovědné osobě. Sociální oblasti učení jsou zde chápány jako zdroje ze života uvnitř rodiny, přátel, sousedství, školy, úřadů, vzdělávání a podniků, které představují v mobilní práci s mládeží hlavní pracovní působiště pro zdařilý každodenní život mladého člověka.

Na konci 60. let (Specht 1979: str. 132) se soustředila pozornost ještě primárně na delikventně jednající mládež v západním Německu, která

už byla kriminalizována nebo na ně muselo být pohlíženo jako na schopné kriminality. V „emancipativních vzdělávacích postupech“ mělo být nejdříve pro mladého člověka analyzováno a zjištěno, jakou funkci plní delikventní jednání. Pak přišly na řadu „atraktivní sociálně-pedagogické inscenace“, které měly být konkurující silou vůči jeho delikventnímu chování a vést k tomu, že se delikventní jednání stalo zbytečným. Protože delikventní jednání neplní pro mladého člověka jen určitou funkci jako „něco vlastnit“, „vzbudit pozornost“, „získat v partě uznání“, nýbrž pro něho samotného v jeho každodenním životě současně uvolňuje nebo posiluje procesy vyloučení a stigmatizace a státními sankcemi přináší také závislosti, omezení a spoutání (odnětí svobody), byl v těchto dřívějších úvahách velmi silně dáván důraz na „emancipativní“ jednání osvobozující mladého jedince.

Rozhodujícím ale bylo, stejně dříve jako dnes, že sociální pedagožky, sociální pedagogové, společně s mladým jedincem a jeho partou – s ohledem na funkce a kvality, kterou pro něho doposud „obtížné“ chování má (mělo) – rozvíjeli k jeho chování konkurenční alternativy jednání, které mají pro jedince vysokou atraktivitu. První emancipativní učební postup se pak také jmenoval: „Odstranění delikventních jednání atraktivními sociálně-pedagogickými inscenacemi“ (Specht 1979: 132). Měly vzniknout nácviková místa s funkcemi odlehčení a nápravy a stavy omezení a závislosti měly být zmírněny nebo dokonce odstraněny.

Tento koncept zaostření na delikventní způsoby chování mladých lidí, jako majetkové nebo násilnické delikty, a k tomu inscenované sociálněpedagogické alternativy jednání se prý v minulosti v Německu, ale také v zemi původu street worku v USA, stejně jako v dalších zemích světa velmi osvědčily. Ve všeobecnosti se často týkaly odlišného jednání.

Avšak během uplynulých 25 let bylo nutné klíčový koncept mobilní práce s mládeží, rozvoj funkčních ekvivalentů k samoničivému a ciziničivému chování postavit šířeji a šířeji prodiskutovat. Důvod není pouze v dále postupující společenské a politické přeměně na národní, evropské a globální scéně, ale také v s tím souvisejících praktických výzvách jako zesílený konsum ilegálních drog a různé extremistické orientace mladých lidí, migrační a integrační problémy a výchovné

a vzdělávací otázky, nezaměstnanost a téma chudoby mezi dětmi a mládeží v Německu, Evropě a globálním světě. Tato témata jsou stále častěji na denním pořádku a staví tak také mobilní práci s mládeží teoreticky před podstatně širší výzvou. Avšak prakticky si vyžádala uvedená témata mobilní práci již od jejího začátku v roce 1967. Zabránění nebo dokonce vymýcení „jen“ delikventního chování mladých lidí, možná zinscenované v nějakém terapeutickém ochranném prostoru, v domově, aniž by se současně prodiskutovala otázka příčin a integrovaly by se tyto poznatky do sociálněpedagogického jednání, slibovaly už tehdy málo šancí na úspěch.

Modelovým projektem „v městské části Hallschlag“ od roku 1979 do 1984, za odborného doprovodu vědeckého institutu pro výchovu tůbingenské univerzity, se mobilní práce s mládeží dostala poprvé před výzvou, jak čelit masivnímu užívání tvrdých drog (heroinu) mezi mladými lidmi. Praktické zkušenosti s adolescentními konzumenty heroinu neměla mobilní práce s mládeží v dané době k dispozici. Odborníci, převážně z řad lékařsko-terapeutických oborů, zrazovali naléhavě od záměru mobilní práce, vůbec se nechtěli tomuto problému věnovat. Ztroskotání akce mělo být už naprogramováno prvním pokusem. Heroin má prý takovou dominantní sílu, ano násilí, že s ním by prý nemohlo konkurovat zcela nic a už vůbec ne žádné aktivity sociální pedagogiky orientované na každodenní život. Tolik tehdejší učební mínění, které se opíralo o „teorie nátlaku“ a tehdy skutečně kategoricky propagovalo klinickou dlouhodobou terapii (v délce 15 - 18 měsíců). Mladí lidé z Hallschlagu však nepřistoupili na tyto terapie a vynutili si tak uvažování sociálněpedagogického týmu mobilní práce s mládeží.

Cožpak neexistuje k ďábelsky-hezkému heroinu nějaká účinná konkurenční síla? Existovala, i když ne pro všechny stádia závislosti, ale existovala. Kurzweg naformuloval z „emancipativních učebních postupů“ popsanych Spechtem (1979: str. 132) nové, takzvané „atraktivní protipóly“ drogového konzumu (Kurzweg 1991). Oba inscenovali a doložili úspěšnou sociálněpedagogickou praxí, že také ke konzumu heroinu mladých lidí v průběhu určitého počátečního

a návykového stadia existovaly účinné a sociálněpedagogické inscenované „funkční ekvivalenty“.

Z oblasti psychologického bádání Silbereisena (1985) vzešly z jedné srovnávací průřezové studie mezi Berlínem a Varšavou, při níž byla zjišťována spotřeba drog mezi mladými lidmi v průběhu delšího časového období, výsledky, které popisovaly užívání drog jako zvládání vývojových výzev a zřetelně ukázaly, že také spotřeba drog – jak obecně delikventní jednání – plní pro uživatele určitou funkci. Kdyby nyní byla tato funkce nahrazena něčím jiným, pokud možno lepším, atraktivnějším, byl by k dispozici funkční ekvivalent.

Tato teoretická konstrukce „funkčních ekvivalentů“ Kastnera a Silbereisena byla zhruba od roku 1986 abstraktně převzata mobilní práci, protože vybudovala následně na dosavadních základních studiích „emancipativní učební postupy“.

Praktické využití

Sociální pedagogika jako vědecká disciplína jednání předkládá oprávnění své existence v konečném důsledku v důkazu, že dosahuje cílů, které si stanoví. Toto platí přirozeně také pro mobilní práci s mládeží. V jedné publikaci sdružení mobilní práce s mládeží pro street work v Baden-Württemberg se uvádí toto:

„Spolupracovníci a pracovnice z týmu mobilní práce disponují místními znalostmi a zkušenostmi o životní situaci mladých lidí... Mobilní práce doprovází mladé lidi každodenním životem a ochraňuje je a podporuje před hlubším sklouznutím. Když mladí lidé zažili během svého života zlomy, zranění a odmítnutí a tyto negativní zážitky dominují vůči uznání a pozitivnímu pocitu vlastní hodnoty, potřebují čas, aby našli svoje vlastní hodnoty a cesty. Mobilní práce s mládeží dává této cílové skupině šanci, znovu je ve svých skrytých schopnostech a možnostech objevit a orientovat se spolu s dosavadními zkušenostmi a nově k tomu naučenému.

V každé společnosti, v každé zemi, každém městě, každé obci (jedno zda správní nebo církevní), každé městské části, čtvrti, obytných

domech, slumech (chudinských čtvrtích), ghettech nebo favelech⁴ jsou k dispozici potenciály pro řešení problémů. Vystopovat tyto zdroje díky analýze sociálního prostředí a „přivést je k životu“ pro vyloučené děti a mladé lidi, nasadit je jako sociální kapitál pro a s vyloučenými dětmi a mladými lidmi, může být a měl by být prvotní cíl mobilní práce s mládeží.

Například se v nějaké čtvrti vyskytne problém, kdy má mnoho obyvatel strach ze skupinky násilnických mladých lidí, kteří bydlí v té stejné části města. Mají strach z provokace, vandalismu, rvaček, střetů mezi rivalitními etnickými partami a skupinami mladých lidí a z následků zesíleného odchodu obyvatel a/nebo volání po zásahu policie by mohlo u těchto vystrašených obyvatel splnit funkci vyjádření nejistoty a ztráty ochrany.

Funkční ekvivalenty mobilní práce s mládeží by měly být v takovém komplexním stanovení úlohy v tomto případě alespoň naplánovány a inscenovány na dvou úrovních:

Úroveň 1:

Navázání kontaktu s vyloučenými („násilí páchajícími“) mladými jedinci a získání jejich důvěry solidárním jednáním mobilního pracovníka či pracovníce (street work, pomoc jednotlivci, skupinová práce) (Specht 1979: str. 112).

Úroveň 2:

Kooperace mobilní práce s mládeží se všemi institucemi sociální kontroly a pomoci, které jsou zodpovědné za vyloučenou mládež a mobilizace kriticky-solidárních občanů městské částí, kteří mohou být získáni jako spojovací partneři pro vyloučené děti a mládež a mobilní práci s mládeží (Keppeler/Specht 2005: str. 1223).

Vyhledání, vystopování a stálé vyjednávání funkčních ekvivalentů je v tomto jenom naznačeném příkladě násilí mladých lidí nanejvýš relevantním profesionálním uměním sociálněpedagogické práce. Očekává téměř vždy relativně přesnou znalost životní situace

4 Favela je brazilský ekvivalent chudinské čtvrti, které jsou všeobecně nalezeny na okraji města.

násilnického jedince. Protože v průměru k 80 % násilnických deliktů mladých lidí dochází v sociálněpsychologickém kontextu skupin (party, skupinky kamarádů), je identifikování funkčních ekvivalentů v těchto případech ještě podstatně komplexnější úlohou než u čistých „solistů“, protože se musí zohlednit také mnohásobné skupinové interakce a vlivy jednotlivců. „Nebud' členem té party“ zůstává většinou prázdnou formulí z pohodlného křesla poradny nebo terapie. Parta nebo nějaká skupina vrstevníků, kamarádů jsou fenoménem, s nimiž se jedinci setkávají každý den, ať už ve škole, na cestě do školy, na ulici nebo v parku...

Platí tedy základní postup práce s touto cílovou skupinou – vytvořit kontakt ke skupině mladých lidí páchajících násilnou činností a na této interakční úrovni vybudovat důvěru. Pokud hovoříme o jedinci, který páchá trestnou násilnickou činností, nabízí se otázka: Jakou funkci má násilí pro něho nebo pro tu skupinu? Vydeme z následujících úvah:

- Násilí je vždycky výsledkem interakce.
- Násilí je chováním naučeným v rodině nebo v institucích (domovech, věznicích), ale také na ulici, v partách, vrstevnických skupinách.
- To, jaké formy násilí člověk praktikuje, závisí na fyzických a psychických možnostech a jeho zkušenostech. Může být také naučeno kognitivně z médií – pozorovacím a modelovým učením z televize.
- Násilí je podle Heitmeyera vysoce efektivním zdrojem a v každé době k dispozici.
- Násilí vždy předchází jiná událost.
- Násilí je vždycky činností výkonu moci.
- Násilí slouží k posílení dominance a (znovu)obnovení autority.
- Když lidé páchají násilnou činností, jde většinou o uznání nebo pohrdání.
- Mladí lidé disponují jen omezenými zdroji uznání. A kdo je kupříkladu „chudáčkem“, má obzvláště málo zdrojů uznání - ani lidmi ani věcmi (penězi).

Uznání je vždycky oboustranným komunikativním procesem, spočívá často na výkonu a protivýkonu. „Parta, týpci, banda mě uznávají, já uznávám tyto týpky.“

Co se týče uznání, nejdříve si musíme vysvětlit a zodpovědět: Jaké jsou zdroje uznání pro mladé člověka? Rodiče, rodina, škola, vzdělání, práce, dospělí jako vzory, vrstevníci?! Kdo odmítá uznání nebo si myslí, že pro to není vhodná situace? V rámci oblasti této společenské socializace číhají tímto také zdroje pohrdání, odmítání statutu. Pro mladého člověka jsou pak přitom zásadními otázky: Kdo mě potřebuje? Co jsem komu platný? Kdo mě respektuje?

Všeobecně můžeme vyzorovat, že dané pocity nespravedlnosti jsou z velké části subjektivní. Lidé, kteří trpí pocitem neuznání, neuznávají často také ani právo na nezranitelnost ostatních osob. Přitom se pak mladých lidí nedotýká poučování dospělých.

Přejdeme nyní k praxi: Když mobilní pracovník či pracovnice narazí na mladé lidi páchající násilnickou činností, nejdříve se budou snažit na základě zde jen krátce naznačených úvah, společně s mladými jedinci, rozpoznat funkci jimi praktikovaného násilí a analyzovat ji. Na tento analytický krok by měl – když se jedná o mobilní práci s mládeží – následovat sociálně-pedagogický inscenovaný praktický postup, který ve svém významu může být nyní označen pro mladého člověka jako funkční ekvivalent k dříve praktikovanému násilí. Tento ekvivalent musí mít v podvědomí jedince vysokou váhu, musí být atraktivní, lepší, musí rozvíjet sílu, která je konkurenční k násilí a ukázat mladému člověku nové, pro něho schůdné cesty.

Přijměme znovu výše zmíněný příklad a vztáhneme ho na jednoho chlapce: Když by si 16-letý Jonáš brutalitou vůči členům jedné vrstevnické rivalitní party mohl být jistý získáním uznání party, dejme nyní tomuto zdroji uznání konkurenci. Přes individuální poradenství na základě rostoucího důvěryhodného vztahu k mobilnímu pracovníkovi Honzovi se Jonáš pouští do aktivity, která přináší právě také jisté uznání, a tím je organizace a realizace fotbalového turnaje v městské části. Honzou tak znovu objevené Jonášovy sportovní schopnosti nejsou vysoce uznávány a chváleny jen partou, ale také veřejně ve

městě a místním deníku. A přitom ještě několik měsíců předtím ukazoval Jonáš Honzovi pyšně pořadač s nasbíranými útržky novin o násilnických činech své party.

Společně se samotnou partou musí mobilní práce samozřejmě také rozvinout konkurující alternativu jejich dosavadního negativního image v městské části (Keppeler/Specht 2005: str. 1228-1230).

Tato skica by měla pouze naznačit základní princip „funkčních ekvivalentů“. Pak už musí následovat další, především Jonášovy stabilizační kroky v každodenním životě. Přitom musíme být schopni vždycky umět reagovat na změnu a počítat s obraty v našem plánu.

Co se týče „strachu obyvatel“ dají se rovněž zinscenovat mobilní práci funkční ekvivalenty. Objasnění a informace obyvatel městské části o životní situaci vyloučených mladých lidí je přitom pouze prvním krokem. Formy zdařilé komunikace - jako sociální, kulturní, sportovní aktivity a akce jsou k tomu vhodným nástrojem. Čistě verbální apely k solidaritě s vyloučenými mladými lidmi, bez toho aniž je získali konkrétně v nějakém zdařeném kontextu, jsou většinou neúčinné. Proto mají například vysokou úspěšnost městské oslavy, sportovní a kulturní akce, komunikační veřejná setkání všeho druhu, která přispívají k radosti a zábavě a přitom umožňují sociálně zdařilé setkání. Jsou konkurenční silou anonymity a ignorace a podporují porozumění, toleranci a respekt ostatních.

Natolik několik úvah nad klíčovým konceptem mobilní práce s mládeží, který otevřel v minulosti už velmi mnoha mladým lidem možnost převzít zodpovědnost sám za sebe a ostatní. Realizační šance konceptu jsou samozřejmě vždycky interpretovány v kontextu daného historického společenského stupně vývoje.

Literatura

Bruckdorfer, M. 2006: Sozialräumliche Familien- und Jugendarbeit (SoFJA), in: Diakonie Texte 01. 2006.

Kastner, P./Silbereisen, R.K. 1991: Jugendentwicklung und Drogen – Eine prospektive Längsschnittstudie als wissenschaftliche Begründung präventiver Intervention in: Specht, W., Gefährliche Straße. Bielefeld.
Keppeler, S./Specht, W. 2005: Mobile Jugendarbeit, in: Thiersch, H./Otto, H.-U., 2005, Handbuch Sozialarbeit, Sozialpädagogik, Kurzweg, K. 1991: Jugendlicher Drogenkonsum und Mobile Jugendarbeit, in: Specht, W. (Hrsg.) Gefährliche Straße. Bielefeld.
Landesarbeitsgemeinschaft (LAG) Mobile Jugendarbeit/Streetwork, Baden-Württemberg e.V., LAG Jugendaufbauwerk und Kommunalverband für Jugend und Soziales Ba.-Wü. 2005: Was leistet Mobile Jugendarbeit? Stuttgart.
Specht, W. 1979: Jugendkriminalität und mobile Jugendarbeit. Neuwied.

Werner Kübler

Navázání kontaktu a péče o kontakt

Street work jako profesionální způsob práce v oblasti sociální práce a sociální pedagogiky má svůj původ ve Spojených státech amerických. Právě tam byly zavedeny koncem 20. let minulého století, především ve velkých městech v souvislosti s rostoucí kriminalitou mládeže, odpovídající sociálně pedagogické programy. Za představitele typické cílové skupiny těchto programů soustředěných na ulici, které se co do prostoru odlišují od sociálního zařízení typu sociální úřad pro mládež a poraden, platily mládežnické gangy, tedy uvolněná strukturovaná pouliční skupina mladých lidí, parta nebo jiná organizovaná skupina mladých lidí. Místo výkonu sociální práce se tak přesunulo do určité míry na místa, kde se mladí lidé scházeli a pobývali. Od té doby se pro tuto „ambulantní“ poradenskou činnost používaly následující pojmy v anglickém originále street corner worker, street gang worker, area youth worker, outreach youth worker, street club worker und field worker (Specht 1979) – doslova v českém překladu pracovník na rohu ulice, pracovník pouličních gangů, pracovník s mládeží ve volném terénu a terénní pracovník.

Street work v rámci mobilní práce s mládeží je poradenským přístupem, který se orientuje na sociální prostředí a skutečný život. Obrací svou pozornost na všechny mladé lidi určité komunity, kteří jsou zatíženi problémy a ty, kteří vyžadují podporující přístup. Street work (terénní práce) umožňuje, aby mobilní pracovník poznal životní situaci své cílové skupiny a připravil jim „nizkoprahovou“ nabídku pro první kontakt.(1)

Proto, aby pracovník vůbec mohl hovořit s těmito mladými lidmi na ulici, tedy v místech, kde se parta schází, na zastávkách nebo v hospodě, musí být splněn jeden předpoklad, a to, že nejdříve musí dojít k prvnímu kontaktu. Jak se to může podařit a jaké úsilí vyžaduje péče o vytvořené kontakty, bude předmětem následující úvahy.

Navázání kontaktu je podstatnou součástí práce street workera, ať už je to na začátku nějaké činnosti, při otevření nového kontaktního pracoviště nebo poznání nové skupiny a jednotlivců. Fáze navázání kontaktů vyvolává u mnoha street workerů nejdříve pocity strachu, nejistoty a zábrany. Obzvláště také proto, že literatura zdůrazňuje, že první kontakty mezi sociálním pracovníkem/ sociální pracovnící a jeho či její cílové skupiny může rozhodnout o budoucích možnostech a hranicích komunikace a interakce. Tak např. Spergel uvádí: „... první kontakty tvoří počáteční stádium komunikace v rámci interakce, které usnadní nebo znesnadní všechny ostatní vztahy street workera se skupinou. Problémy, s nimiž se člověk setká na začátku, mohou být vysoce typické a charakterizovat celý průběh pozdější práce se skupinou.“ (Spergel 1966: str. 72)

Protože zpravidla skupina mladých lidí určité městské čtvrti nebo místa, kde se schází, street workera nezavolá, musí se možnosti přístupu k mladým lidem promyslet a najít. Neboť jen když se podaří navázat kontakt s cílovými skupinami, mohou být v gangu nastoleny procesy pomoci a podpory a procesy směřující ke změně. Literatura popisuje tři odlišné formy navázání kontaktů: (Miltner 1982: str. 117f)

- Ofenzivní forma navázání kontaktů

- Nepřímá forma navázání kontaktů
- Defenzivní forma navázání kontaktů.

V případě ofenzivní formy navázání kontaktu přichází pracovník přímo k cílové skupině, představí se a snaží se ujasnit si její role a funkce. Nabídne se aktivně jako poradce a nabídne pomoc tam, kde vidí šance na pedagogické jednání. Tempo, hloubka a závaznost kontaktu jsou ale přenechány na skupině. Pracovník sám od sebe poukazuje na jednotlivé konflikty a problémy, k jejichž řešení může trochu přispět, snaží se skupině dodat odvalu, aby přišli za ním sami od sebe v případě potřeby.

Nepřímá forma navázání kontaktu se vyznačuje tím, že navázání kontaktu probíhá přes třetí osobu, která zná obě dvě strany. Tato „hodnověrná osoba“ seznámí sociálního pracovníka či pracovníci s jednotlivými osobami nebo celou skupinou, objasní mladým lidem role a záměr pracovníka, doprovází ho nebo ji pokud možno určitou dobu na místa, kde se mladí lidé scházejí a stáhne se pak pomalu zase zpátky, když skupina pojme důvěru k pracovníkovi. Jako „hodnověrné osoby“ mohou fungovat obyvatelé, kteří mají k cílové skupině důvěrný vztah, pracovníci jiných zařízení, obsluha hospody nebo ale také jiní mladí lidé.

V případě defenzivní formy navázání kontaktu se zastavuje pracovník nejdříve pravidelně, zdrženlivě a zúčastněně pozoruje mladé lidi na místech, kde se schází. Nepoznaně jako sociální pracovník signalizuje otevřenost k rozhovorům, aby se pak mohl prozradit ve vhodném okamžiku jako pedagog. Pracovník se snaží tedy nejdříve vžít do role „normálního“ hosta, aby se takto mohl podílet na interakci cílové skupiny. Tímto se snaží se obeznámit se sociálními strukturami skupiny. Pedagogické jednání vychází najevo náhodně. Sociální pracovník vytváří podmínky tak, aby mohl být osloven samotnými mladými lidmi. Mladí lidé určují přitom tempo a závaznost kontaktu.

Avšak která z těchto forem navázání kontaktů je vhodná pro mobilního pracovníka? Pokud se člověk obrátí o pomoc na literaturu, nenalezne v těch několika málo zprávách z praxe, které se věnují tomuto tématu, žádné jednoznačné doporučení. Pro ofensivní formu se vyslovuje např. Miltner (4), když formuluje následující teze:

„... zvolil jsem ofensivní formu navázání kontaktu, protože jsem chtěl jednat přímo a od začátku jsem chtěl, aby mladí měli jasno, s kým by měli co do činění ...“ (Miltner 1982: str. 118)

Steffan (1989) má naproti tomu ve shrnutí tento názor:

„Řada street workerů upřednostňuje spíše defensivně vyčkávací strategie navázání kontaktu. Přenechávají to zpravidla na potenciálních „klientech“, zda oni chtějí navázat kontakt.

Navázání kontaktu zůstává přes spíše defensivně vyčkávací strategií interakcí, kterou může street worker aktivně utvářet a podporovat. Street worker musí dbát na to, aby se prezentoval tak, aby ho mohli oslovit. Musí neustále dávat pozor na často skryté neverbální signály, ale také na (leckdy za ignoraci, chladné jednání a agresivní chování) skryté přání o navázání kontaktu a nato adekvátně reagovat. Musí umět dále aktivně rozvíjet úspěšně vytvořené verbální nebo neverbální navázání kontaktu ze strany cílové skupiny. Mezi „jednoduše se postavit a čekat, než ho osloví“ a takovým pasivně-vyčkávacím kontaktováním existuje podstatný rozdíl“. (Steffan 1989: str. 190f)

Tímto Steffan naznačuje, že vedle úrovně verbálních projevů u street worku má velký význam také úroveň neverbální komunikace. Mnozí členové cílové skupiny nejdříve pozorují street workera, aby si vytvořili o něm první dojem. Jaká je jeho nálada? Jak působí? S kým má už kontakty? Může mu člověk důvěřovat nebo je snad přece jen „špehou“? Tento tak neverbální interakcí vzniklý dojem rozhoduje pak o tom, zda budou překážky pro kontakt posíleny nebo odstraněny.

Z tohoto je patrné, že se dané jednání musí také řídit situací a okolnostmi. Jistě je rozdíl, pokud vyhledávám kontakt se svou cílovou skupinou na hřišti (zanedbávané a eventuálně násilnické děti a mládež) nebo v nějakém klubu, hospodě (drogově závislá mládež).

V prvním případě se dá jednat mnohem otevřeněji a ofensivněji. Opatrnost a odmítnutí budou mnohem méně patrné a bude hodně záležet na tom, jaký užitek může mít parta na hřišti z nabídky, kterou jim pracovník předloží.

Ve druhém případě bude nejdříve záležet na tom, aby se pracovník objevoval pravidelně, s očima a ušima otevřenými. Nejdříve je důležitá přítomnost, aby byl lidem „po ruce“ a postupně si dokázal vybudovat důvěru. Člověk je otestován jako mobilní pracovník s mládeží a přirozeně se budou snažit toho „nováčka“ vyvést z míry naschvály; aby si vytvořili výhodu. Na to přicházejí diskuse o každodenní situaci, starostech a problémech. Dále objasnění, jakou funkci pracovník zastává a že je připravený naslouchat „všedním každodennostem drogového života o žvástech a snech“. (T. Schmidt 1989: str. 90) Pokud se v těchto situacích podaří nabídnout individuální pomoc nebo ji zprostředkovat, je to ten první krok k rostoucí důvěře a uznání, na čemž se dá budovat další práce.

Každý mobilní pracovník si musí najít také svůj vlastní styl. Důležité je, být pozorný vůči neverbálním i verbálním signálům, a vystupovat co možná nejautentičtěji. Toto vyžaduje reflexi vlastního života.

Vedle těchto forem navázání kontaktů můžeme také uplatnit dělení podle jejich obsahu. Přitom může mobilní pracovník využít podnětu přání a potřeb cílové skupiny (např. dotazník v rámci provádění analýzy sociálního prostředí, rozdělování kondomů, injekčních stříkaček), aby se dostal do hovoru s mladými lidmi v jejich přirozeném prostředí. Přitom hlavní zájem není ze začátku bezpodmínečně na tom, aby přišli za mužem či ženou s určitým záměrem, ale může být zaměřen více asi na navázání kontaktu, eventuelně také na umožnění navázání kontaktu na později.

Navázání kontaktu se podaří podle mých vlastních zkušeností nejvíce tehdy, když se podaří, aby mladí lidé, dospívající nebo mladí dospělí, získali zájem o mně jako dospělou osobu. Dobrým předpokladem toho

je být připraven, naslouchat jejich příběhům, ne přicházet k nim „se zdviženým prstem“, brát je vážně a upřímně jako osoby, jednat spolehlivě a důvěryhodně, být připravený podat pomocnou ruku, ale také vždy zdůrazňovat, kde jsou hranice.

K tomu také patří, že se pravidelně a průběžně vydám za nimi, stále znovu jim nabízím vztah. Vyžaduje to často trochu trpělivosti. Je to pochopitelné, když si člověk představí, že velká část těchto mladých lidí byla v minulosti často dospělými hořce zklamána a ani jedna strana nenašla žádnou adekvátní formu výměny názorů.

Street work není práce pouze pro muže. To, zda vyrazí do ulice žena jako pracovník sama, ve dvojici s kolegyní nebo s kolegou, závisí v první řadě velmi na její osobnosti. Na začátku nějaké činnosti se osvědčilo, nechodit sama, dokud mobilní pracovnice nedosáhla určitého stupně popularity a není zcela jasné, ke které instituci patří. V každém případě musí žena počítat s tím, že bude konfrontována s nejrůznějšími narážkami a přístupy (Mion, 1989: str. 196-7). „Tělesná narážka je častokrát ofensivní, zřídka ale agresivní. Většinou se dá najít smířlivou cestu, bez toho, aby se člověk vůči mužům choval příliš příkře,“ referuje Pia Mion o svých zkušenostech jako street worker na jedné drogové scéně. (Mion, 1989: str. 199) A dále shrnuje: „... sexuální narážky nejsou bezpodmínečně spojeny s „vážnými úmysly“, nýbrž mají někdy více povahu vtipu, zábavy nebo „testování“. Jsi testována v tom, jak reaguješ v takových situacích, zda umíš odrazit narážky, aniž by jsi znejistěla (Mion, 1989: str. 200).“

Co se týče obav z konfrontace s jednáními násilnické povahy, dá se konstatovat, že mobilní pracovníci a pracovnice zpravidla nejsou cílovou skupinou a nejsou násilně atakováni. Naproti tomu požívají určité ochrany. Ale předpokladem je, že člověk projeví nutnou citlivost vůči kritickým situacím.

V kritických situacích mají muži častokrát výhodu, že jsou tělesně silnější. Naproti tomu ženy mají výhodu, že chlapani/muži nemohou zvýšit svoji reputaci tím, že tělesně napadnou ženy. Tady musí kolegyně spíše dávat pozor, aby se nestaly útokem jejich přítelkyň, protože na ně nahlíží jako na konkurentky.

Jinak platí pro ženy a muže maximálně podobně podmínky, co se týče navázání kontaktů.

Vedle budování kontaktu má street work v rámci mobilní práce s mládeží také ještě důležitý aspekt jeho udržení. Jako dospělí jsme při vyhledávání místa schůzek mladých lidí „hosty“ v jejich přirozeném prostředí. Když se s nimi setkáme v jejich teritoriu, pak ukažme, že máme trvalý a závazný zájem na jejich životě a jejich dobru. To od nás vyžaduje akceptovat jejich normy, pravidla a kulturní zvláštnosti (Bopp, 1997). Stále je nutné vystihnout citlivost, kdy je nutné stáhnout se zpátky.

Abychom vůbec mladé lidi na jejich neformálních místech potkali, je nutné umět se v těch místech, časech a pohybech dětí orientovat, tedy být flexibilní, co se týká Kdy a Kde. Neopomeňme princip dobrovolnosti, což může znamenat, že nějaké další zintenzivnění kontaktu ze strany mladých lidí není žádoucí. To musím já jako mobilní pracovník akceptovat a vydržet.

Čím transparentněji utváří mobilní pracovník svoje role a čím autentičtěji (kongruentní osoba) je zažitý jako osoba, která je tu pro mladé lidi, tím snadněji dochází k udržení a prohlubování kontaktů. Pokud jsem na nějakém sídlišti nebo scéně známý a respektovaný jako pracovník mobilní práce s mládeží, je přístup k novým skupinám na sídlišti zpravidla snadnější, protože můžu u nich počítat s nějakým „bonusem důvěry“.

Jeden z nároků na mobilní práci s mládeží je vybudovat a připravit nízkoprahovou poradenskou a doprovodnou nabídku, která se snaží aktivně pochopit a dostat k životu té které cílové skupiny, tam se také usídlit a také následovně pracovat, aby dosáhla na ty, kteří jsou jinak nedosažitelní.

Klaus Kuke vyžaduje, aby mobilní práce s mládeží vyhradila alespoň třetinu pracovní doby na street work, aby tak dosáhla vytyčeným požadavkům. (Kuke 1997: str. 52) Z popisu Kukeho je současně zřejmé, že se mobilní pracovníci tímto pohybují pod tíhou dialektiky pomoci

a kontroly. Protože pracují podle jejího požadavku, musí tyto principy pokaždé přijatelně a transparentně vytvářet na nové cílové skupiny.

Proto je nutné jisté stanovení hranic. K tomu patří např. forma spolupráce s policií, která nesmí dále předávat informace získané ze strany mobilních pracovníků.

Mobilní práce s mládeží tedy nesmí působit proti určitým partám, kulturám, nýbrž vždycky jen jednat s mladými lidmi, kteří si toto přejí a doprovázet je, nehledě na jejich nekonformitu, v průběhu části jejich životní cesty.

Mobilní práce s mládeží nesmí být vyložena jako: „ideální sociální hasičský sbor, který umí rychle reagovat, když na hřišti létají pивní láhve a před školou pěsti, když se najdou ve městě stříkačky, skinheadi sedí na nádraží a skupina pankáčů se poflakuje v pěší zóně. Urovnat poruchy, zajistit klid, zajistit pořádek, usmířit násilí, uklidnit hádky - street work má být k tomu efektivní, mobilní, flexibilní a levný“, (8) jak formuluje autorský tým o C. Bopp v praktické příručce mobilní práce s mládeží. (Bopp 1997: str. 48)

Pro mobilní pracovníky vzniká pak často legitimační nátlak, když nechtějí respektovat žádosti na práci ve smyslu „mobilního nasazovacího komanda“, který je formulován správními orgány nebo vlastním vedením. Proto výše uvedený autorský tým musí dávat pozor na to, „aby bylo v popisech pracovních činností a koncepcích striktně uvedeno, že činnost street worku musí zůstat osvobozena od regulačně politických úkolů. Z tohoto důvodů musejí street workeři stále znovu otevřeně hlásat, že sice z nízkoprahových a skupinových kontaktních nabídek může nastat zlepšení životní situace mladých lidí, (Bopp 1997: 49) ale že street work nemůže být pracovně brán jako ‚žolík v pokru‘ (Keppeler, 1989: str. 16).

Z výše uvedeného zřetelně vyplynulo, že mobilní pracovníci musí mít kromě osobnostně-lidských kvalit také vysoké odborné znalosti ve vztahu k psychosociálnímu poradenství a podpoře, aby byly splněny různorodé požadavky. Aby se dosáhly strukturální změny a změny životních podmínek, je důležité se zastat vlastní cílové skupiny a být prostředníkem mezi nimi a institucemi, politikou a veřejností. Toto téma

spadá do oblasti práce s komunitami, které je popsáno na jiném místě této publikace.

1 Principy, na kterých se zavázaly streetwork a mobilní práce s mládeží, jsou v odborných standardech Spolkového pracovního společenství Streetwork/Mobilní práce s mládeží popsány takto: „Streetwork a mobilní práce s mládeží se orientují na následující pracovní principy: vyhledání, nízkoprahovost a flexibilita nabídek, orientace na potřeby, životní podmínky a orientace na každodenní život, dobrovolnost a akceptace, ochrana důvěry a anonymita, stranickost a transparence, spojitost a kontinuita. Pohlavně specifické přístupy jsou integrální součástí pracovních principů (srov. BAG Streetwork/Mobilní práce s mládeží, 1999)

Literatura:

Bopp, Carla/Brinkmann, Birte/Pröll, Claudia/Stotz, Peter/Volkmann, Philipp; Cool Runnings – Gedanken zu Streetwork in der Mobilen Jugendarbeit (in: LAG, 1997)

Bundesarbeitsgemeinschaft Street Work/Mobile Jugendarbeit; Fachliche Standards für Streetwork und Mobile Jugendarbeit, Gelnhausen, 1999
Keppeler, Siegfried; Grundsätzliche Überlegungen zu Streetwork in der Jugendarbeit und Jugendhilfe (in: Steffan, 1989)

Kuke, Klaus; Ohne Stechuhr – Zeit, gemeinsam gelebte Zeit als Schlüssel und Maßstab für Lebensfeldnähe im Konzept Mobiler Jugendarbeit (in LAG, 1997)

Landesarbeitsgemeinschaft Mobile Jugendarbeit Baden-Württemberg e.V. (Hrsg.); Praxishandbuch Mobile Jugendarbeit, Neuwied, 1997
Miltner, Wolfgang; Street Work im Arbeiterviertel. Eine Praxisstudie zur Jugendberatung, Neuwied, 1982

Mion, Pia; Up and Down in Downtown – Lust und Frust einer Streetworkerin in der Szene (in Steffan, 1989)

Schmidt, Torsten; Wie ein bunter Fisch im Wasser – Straßenarbeit in Amsterdam (in: Steffan, 1989)

Specht, Walther 1979: Jugendkriminalität und Mobile Jugendarbeit. Neuwied.

Spergel, Irving; Street Gang Work. Theory and Practice, Massachusetts, 1966 (zitiert nach Miltner, 1982)

Steffan, Werner (Hrsg.); Straßensozialarbeit. Eine Methode für heiße Praxisfelder; Weinheim, 1989

Siegfried Keppeler /Walther Specht

Analýzy sociálního prostředí jako základ mobilní práce s mládeží

Mobilní práce s mládeží a analýzy sociálního prostředí

Mobilní práce s mládeží je často prosazována na základě místní analýzy potřeb a musí se stále dokázat opřít v jeho koncepčním zdůvodnění o daná, v onom místě získaná, kvantitativní a kvalitativní data. Jako příčinně a úspěchově orientovaný koncept nevychází proto z životních podmínek bez relativně přesné znalosti životní situace a subjektivně definovaného prostředí sociálně znevýhodněných dětí a mládeže. Důležité je přesně popsat východiska každého projektu, který je realizován pro děti a mládež a spolu s nimi v jejich přirozeném prostředí. Relativně přesný popis výchozí situace naplánovaného a už běžícího projektu v praxi má vzhledem k vytyčenému strategickému a pedagogickému cíli pro jeho realizaci vysoký místně-politický význam. Při tomto výzkumu daného území se usiluje o co nejvyšší míru participace a samostatné organizace příslušné cílové skupiny. Je to právě tak důležité jako spolupráce se všemi zúčastněnými institucemi jako je správní orgán, sociální služby veřejných a neziskových organizací a kontrolních instancí. Rovněž se usiluje o co nejbližší možnou participaci pracovníků na daném procesu. Pracovníci by měli vědět kde, jak a s kým a kdy začali s procesem pomoci a proč. Pro ně je v daném konkrétním případě nutně žádoucí přímo na místě mít jasno o daném konceptu a zasadit mobilní práci s mládeží také do kontextu městského plánování a komunálních rozvojových programů pomoci

mladým lidem. Provedení analýzy prostředí, analýzy městských částí nebo studie sociálního prostředí musí být jedním z bezpodmínečných předpokladů pro každého poskytovatele pomoci jak handicapovaným tak mládeži.

Protože v mnohých evropských komunách se pomoc pro děti a mladé lidi na ulici – pokud skutečně existuje - nachází v centrech měst nebo na nádražích a tam také nabízí důležitou pomoc přežití, často nezjistíme odkud tyto děti a mladí lidé pocházejí. Pokud se člověk zabývá touto otázkou důsledně, narazí velmi rychle na obrovské obytné čtvrti, „mrtvá města“ a sídliště, v nichž jejich rodiče, matky, otcové, rodiny ještě (částečně) žijí a bydlí a kde svůj původ mají procesy vyloučení a zkušenosti s násilím a kam se většina z nich – naproti tomu všemu – také stále znovu vrací. Organizovat pomoc dětem, mladým lidem, handicapovaným a rodinám tam, kde problémy vznikají, by mohlo být také důležitým výsledkem analýzy sociálního prostředí. Samozřejmě můžeme zohlednit v případě těžce a mnohonásobně hendikepovaných dětí a mladých lidí částečně stacionární a stacionární pomoc, avšak také v tomto případě posuzujeme pomoc z hlediska sociálního prostředí.

K všeobecnému významu a funkci dat sociálního prostředí

Všeobecně analýzy sociálního prostředí mají rozdílné funkce. Mohou sloužit k následujícím účelům:

- vzít v úvahu specifické prostorové modely rozdělení s ohledem na sociální nerovnost a nedostatečné zabezpečení profilově a v časovém kontextu určité skupiny obyvatel (vrstvy, prostředí, etnika), např. v kontextu segregace stejně jako například rozdělení sociálních služeb (analytická funkce místního rozdělení);
- vidět souvislosti mezi prostory vytvořenými lidmi (architektura, komunální plánování, bytová politika) a lidmi v nich žijícími, jejich sociálním jednáním, komunikativními procesy a specifickými krizovými strategiemi (funkce prostředí a kvality života);
- vzít v úvahu hustotu a kvalitu infrastruktury sociálních služeb v sociálních prostředích a rozpoznat specifické služby podpory pro určité skupiny osob (analýza zásob);

- vysvětlit potřebu podpory a zabezpečení specifických skupin obyvatel a cílových skupin nebo v sociálním prostředí nápadných seskupení (party, gangy) (funkce objasnění potřeb);
- zjistit možné služby podpory a infrastrukturu služeb a rozvíjet podmínky pro rozvoj nabídek a popř. koncepcí jednotlivých opatření a projektů;
- usnadnit sociální reflexi obecní práce, zároveň předkládat odborně vykazovaná podkladová data, a to jak pro analyzovanou oblast, tak také pro plánování projektů nebo intervence;
- využívat průzkumu k uvědomění si pohledu na církevní společenství z vnějšku, tak jak jej vidí okolí, a toho využít pro interní reflexi a rozvoj církevního společenství;
- moci vybudovat kontakt v rámci procesu průzkumu k důležitým institucím, zástupcům sociálního prostředí, s nimi vstoupit do výměny názorů o otázkách vnímání zdrojů a problémů a popř. objevit společné body přístupu pro spolupráci.

Poznámky k údajům analýz sociálního prostředí

Analýzy sociálního prostředí spojují, podle cíle a funkcí, které jsou svázány s analýzou sociálního prostředí, rozdílné soubory dat. Právě tak se vytváří instrument, který odpovídá na to, *jak a jaká data* mají být shromážděna podle specifických očekávání, která jsou spojena s cílem „analýzy sociálního prostředí“.

Základní typické ideální dělení dat je na kvantitativní a kvalitativní.

Kvantitativní data si kladou za cíl vytvořit všeobecné výpovědi o jednotlivých fenoménech. Zatímco jsou jednotlivá data shrnuta (jednotlivé otázky, jednotlivé dotazníky) a shrnuta do „datového souboru“ vzniká „reprezentativní“ - obraz skutečnosti („od A do B“). Kvantitativní postupy pracují především s metodami standardizovaného získávání dat a postupů statistického vyhodnocení.

Kvalitativní data se soustředí na subjekt a jeho specifické způsoby pohledu „jeho“ skutečnosti. Tato data vycházejí v první řadě ze subjektivního vnímání a interpretace fenoménů dotazovaných osob. Kvalitativní způsoby pracují v metodickém konceptu především

s metodou rozhovoru s jednotlivcem nebo skupinou nebo také s metodami pozorování a průzkumu.

Pojednání o pojmech „životní situace“ a/nebo „životní svět“?

Životní situace

Pojem „životní situace“ vychází původně ze sociálně politické debaty 50. let v minulém století. Označuje tím prostor, který je k dispozici jednotlivci k uspokojení jeho materiálních a nemateriálních potřeb. Rozhodující jsou proto mezi jinými úroveň zaopatření a důchodů, možnosti kontaktu, prostorů k učení a získání zkušeností, možnosti regenerace stejně jako šance dispoziční a participační. Tento koncept zřetelně vyjadřuje, že rozdílné sociálněstrukturní dimenze se vztahují k rozdílným životním situacím. Tak poukazuje aplikace tohoto přístupu např. ve výzkumu chudoby na to, že vedle mimo již dříve významného příjmu musí být zohledněny další relevantní životní oblasti, jako je práce, vzdělání, bydlení a zaopatření sociálními příp. zdravotnickými službami, aby se zachytily skutečné životní podmínky.

Pokud jsou v rámci analýzy sociálního prostředí především strukturní data podána ve výše uvedeném smyslu a jsou doplněna o data hovořící úrovni bydlení a služeb, o kvóty nezaměstnanosti nebo data samoživitelů, pak se pohybujeme v oblasti analýzy životní situace.

Tyto studie a analýzy nemohou odpovědět na otázku, jak mají lidé v obtížných situacích „přežít“, jaká rizika mají zvládnout, kde by mohli selhat a jaké služby podpory je mohou předtím ochránit. Tuto perspektivu pak otevírá přístup o životním světě.

Životní svět

Pod pojmem „životní svět“ se nedá jednoduše chápat přirozené prostředí lidí. Je to spíše část samotného jedince. Představuje horizont samozřejmostí, z nichž lidé vycházejí a v nichž se pohybují. Životní svět je určen kulturně a sociálně: v rodině, ve vrstevnické skupině, ve sdružení, v církevním sboru, na pracovišti. Pokud se vydá třetí osoba do některého z těchto horizontů, vstoupí do komunikačního procesu, bez toho aniž by opustila svůj vlastní původ a zkušenosti. Profesionální

získávání dat v rámci kvalitativních interview se vyznačuje schopností vést tuto komunikaci, strukturovat, udržovat a přitom cíleně postupovat kupředu.

Při sociální práci orientované na životní svět má být umožněn „zdařilý všední den“. Hans Thierisch vyjádřil svůj koncept orientování se na všední den a životní svět obzvláště pro pomoc skupině mladých lidí: Orientace se má vztahovat na rozmanitost a komplexnost daných životních zkušeností a životních problémů, kompensatorně působit, aby odstranila dané nesrovnalosti, slabosti, znevýhodnění a přispěla k překonání zátěže. Sociální práce vykonává v tomto smyslu pomoc k životnímu překonání. Přitom se orientuje na všední život lidí a vydá se v jejich horizontu myšlení a jednání. Každodenní všedností rozumí Thierisch způsob jednání v konkrétních konstelacích rodiny, školy, pracovního světa a volného času. Přitom se drží profesionálně jednajících zkušeností lidí v jejich každodenních vztazích a spojuje je s jeho vnímáním okolností, v nichž žijí a v nichž jsou řešeny praktické úkoly.

Propojení údajů o „životní situaci“ a „životním světu“

Analýzy sociálního prostředí se dají pochopit jako pokus profesionálů sloučit údaje o životní situaci lidí v určitém definovaném sociálním prostředí s daty životního světa. Tyto údaje jsou navzájem propojeny v komunikačním procesu mezi dotyčnými osami (dotazovanými subjekty) a profesionály. Proto se analýzy sociálního prostředí snaží vždy o obojí dimenze a vyhledávají spojení nebo kontrastování obou datových, příp. vědomostních složek. Následující metodické způsoby mohou pomoci při získávání dat:

První přístup představuje subjektivní pohled pozorovatele (osoby získávající data) na sociální prostředí v rámci obchůzky městské části nebo prozkoumání čtvrti, které mohou být vedeny nebo hypoteticky řízeny. Informace o historickém vývoji sociálního prostředí přispívají k pochopení, ale také k nastolení dalších otázek.

Druhá cesta přístupu představuje získání dat, příp. třídění a uspořádání od strukturních dat (struktura obyvatel), k jednotlivým sociálním indikátorům (údaje o stavebnictví, doprava a hospodářství). Tyto údaje

jsou sumarizovány s ohledem na již předkládané statistiky a data nebo zprostředkovány přes odborníky.

Třetí přístup se týká kladení otázek a orientování se na cílové skupiny v rámci interview s experty, jehož předmětem je vnímání a hodnocení správného kladení otázek ohledně sociálního prostředí. V případě získávání údajů od odborníků je třeba mít na zřeteli případný problém s jejich kvalitou. Kvalita může být narušena tím, že odborníci často využívají znalostní normy (to, co mají naučené, teorie apod.), které jsou živeny vysvětleními, empirickými podklady a odbornými znalostmi, které jsou ovlivněny vědomostmi o riziku osobního selhání jedince, vzorech překonávání a možnostech intervence a částečně „ozdobené“ intuicí, vlastními zkušenostmi nebo příklady z jejich okolí. Toto ztěžuje vyhodnocení těchto dat.

Další cestou, která také vede k lepšímu pochopení lidí v sociálním prostředí, jsou formy jako: zúčastněné pozorování, rozhovory s jednotlivcem nebo interview s konkrétními osobami jako znevýhodněnou cílovou skupinou, sociálně znevýhodněnými nebo jednoduše „kulturními cizinci“.

Výběr otázek pro získání dat

Výběr otázek pro získání dat v rámci analýzy sociálního prostředí je úzce propojeno s tím, jak otázky klademe. K čemu má analýza sociálního prostředí sloužit? Odpovědí na tuto otázku určíme směr rozhodování, který má především sloužit také k tomu, vypustit irelevantní data. Několik možných otázek:

Co je tím podnětem, který mě vede k tématu analýzy sociálního prostředí? Je to jen moje téma nebo by mohlo zajímat také ještě ostatní?

Jaké cíle bych chtěl dosáhnout analýzou sociálního prostředí?

Které sociální otázky z daného prostředí musí být zodpovězeny, kdybych chtěl dosáhnout těchto cílů?

Jak můžu toho, co potřebuji, ale ještě nevím, s co možná nejomezenějšími náklady, dosáhnout?

Co si musím osobně ověřit / prozkoumat v sociálním prostředí?

Která data o životní situaci (statistiky, strukturální data atd.) potřebuji, kde získám tato data?

Která data o životní situaci potřebuji, od kterých skupin osob, jak se dostanu k těmto lidem?

Kteří odborníci by mohli být nápomocní k zodpovězení otázek? Jak se k nim dostanu?

Které další cíle bych mohl sledovat v rozhovoru s odborníky a jak bych je mohl využít?

Jak dokumentuji? Koho by mohly zajímat výsledky?

Jak musí vypadat dokumentace a prezentace?

Jaké pozitivní účinky by mohly vyjít z analýzy sociálního prostředí? Jak můžu přispět k tomu, aby byla tato možnost využita?

Pokud je cílem analýzy sociálního prostředí plánování a provedení nového projektu mobilní práce s mládeží nebo analýza už existujícího projektu podle konceptu mobilní práce s mládeží, je tím také už dána centrální cesta rozhodnutí pro vynechání nebo přidání potenciálních dat. V politické diskusi o otázce dětí a mládeže na komunální úrovni hraje v každém případě analýza sociálního prostředí významnou roli, protože vytváří pro sociálně pedagogické zástupce empirickou základnu rozhodování.

Literatura

Blinkert, B. 1993: Aktionsräume von Kindern in der Stadt. Eine Untersuchung der Stadt Freiburg.

Flick, U. (Hrsg.) 2000: Qualitative Sozialforschung. Ein Handbuch. Reinbek.

Hubert, H (Hrsg.) 2000: Lokale "Agenda 21"-Prozesse : Erklärungsansätze, Konzepte und Ergebnisse Opladen,.

Jordan, E./ Schone, R. 1992: Jugendhilfeplanung aber wie? Eine Arbeitshilfe für die Praxis, Münster.

Keppeler, S. 1990: Mobile Jugendarbeit als sozialräumlicher Prozess, in: Böhnisch/Münchmeier, Pädagogik des Jugendraums, Weinheim/München.

- Lamneck, S. 1994: Handbuch qualitative Sozialforschung. Band 2. Weinheim*
- Lüttringhaus, M./Richers, H. 2003: Handbuch aktivierende Befragung. Konzepte, Erfahrungen, Tipps für die Praxis, Bonn.*
- Riege, M./ Schubert, H (Hrsg.). 2002: Sozialraumanalyse. Grundlagen - Methoden - Praxis. Opladen.*
- Seippel, A. 1987: Handbuch Aktivierende Gemeinwesenarbeit - Gelnhausen/Berlin.*
- Specht, W. 1980: Feldanalyse Hallschlag zur Vorbereitung eines Jugendberatungsprojektes. Stuttgart.*
- Specht, W. (Hg.) 1992: Sozialraum Hoyerswerda. DW EKD Stuttgart.*